

H VİCDANIN YEDEĞİ OLABİLİR Mİ: GÜNCEL BİR AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARININ İNCELEMESİ “KANATLI / TÜRKİYE”

(BAŞVURU NO: 18382/15, K.T: 12.03.2024)*

(Karar İncelemesi)

Gökberk ÖNGEL**

ÖZET

Vicdani ret hakkı yarım asırı aşkın süredir Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ni meşgul eden bir husustur. Ülkemiz de vicdani ret hakkını hukuken tanımamış olması nedeniyle birden çok ihlal kararına maruz kalmış ve buna rağmen halen vicdani ret hakkını tanımamıştır. Çalışma kapsamında incelenecek karar da yine bu hususa ilişkindir fakat diğer kararlardan farklı olarak bu kez başvuranın yerine getirmeyi reddettiği hizmet “yedek (rezerv)” askeri hizmettir. Ayrıca başvuran askerlik hizmetini en başından itibaren değil, birden çok kez bu hizmeti ifa etmesinin ardından reddetmiştir. Uyuşmazlık Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde ortaya çıkmasına karşın, AİHM’in yerleşik içtihadı uyarınca karar ülkemiz aleyhine verilmiştir.

Kararın incelemeye konu edilme sebebi; daha evvel mahkemeye vicdani ret ile alakalı yapılan başvurulardan belirli yönleriyle ayrışması, güncel bir karar olması ve açıkça söylemek gerekirse 2024 yılında halen devam etmekte olan Rusya-Ukrayna ve İsrail-Filistin çatışmaları ışığında vicdani ret meselesinin tekrardan irdelenmesidir. İnceleme kapsamında öncelikle karara konu olay özetlenecek, hemen ardından da mercilerin çözüm yöntemleri tespit edilecektir. Bu tespitin ardından çözülmesi gereken hukuki mesele ortaya konulacak ve sonuç bölümüne gelindiğinde uluslararası ve ulusal hukuktaki mevcut hukuki düzenlemelerin belirtilmesinin ardından tarafımın karar konusundaki değerlendirmesine yer verilerek inceleme tamamlanacaktır.

^H Hakem denetiminden geçmiştir.

* Bu makale 18.05.2024 tarihinde Editörlüğümüze ulaşmış olup, 30.05.2024 tarihinde birinci hakem, 24.06.2024 tarihinde ise ikinci hakem onayından geçmiştir.

Yazar tarafından çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

**İzmir Barosu Stajyer Avukat, Yaşar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, gokberkongel@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-3863-2433>.

Anahtar Kelimeler: Vicdani Ret, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Zorunlu Askerlik, Vicdan Özgürlüğü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

**CAN THERE EVER BE A RESERVE FOR CONSCIENCE: A REVIEW OF
THE RECENT EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS DECISION
“KANATLI v. TURKEY”**

(APPLICATION NO: 18382/15, DATE OF DECISION: 12.03.2024)

(Review of Judgment)

ABSTRACT

The right to conscientious objection has been an issue occupying the European Court of Human Rights for more than half a century. Due to the fact that our country has not legally recognized the right to conscientious objection, it has been subject to multiple violation rulings and still has not recognized this right. The decision to be examined within the scope of this study also pertains to this issue; however, unlike other decisions, this time, the service the applicant refused to perform is “reserve” military service. Additionally, the applicant did not refuse military service from the beginning, but rejected it after performing this service multiple times. Although the dispute arose in the Turkish Republic of Northern Cyprus, the decision was rendered against our country in accordance with the established jurisprudence of the ECHR.

The reason for examining this decision is that it differs in certain aspects from previous applications to the court regarding conscientious objection; it is a recent decision, and frankly, in light of the ongoing conflicts in 2024 between Russia-Ukraine and Israel-Palestine, the issue of conscientious objection is being re-examined. Within the scope of the examination; first, the incident underlying the decision will be summarized, followed by determination of the authorities’ resolution methods. After this determination, the legal issue that needs to be resolved will be presented, and in the conclusion section, the current legal regulations in international and national law will be specified, followed by my assessment of the decision to complete the review.

Keywords: Conscientious Objection, European Court of Human Rights, Compulsory Military Service, Freedom of Conscience, European Convention on Human Rights

I. İNCELEME KONUSU KARAR

İncelemeye konu karar¹; Türkiye aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) yapılan 18382/15 numaralı başvurunun mahkemece ele alınmasının ardından 12.03.2024 tarihinde verilmiş *Kanatlı / Türkiye* kararıdır. Başvuru; yedek askerlik hizmetinin yerine getirilmesinin vicdani nedenlerle reddedilmesinin karşılığında bir yaptırım olarak mahkumiyete maruz kalınması, vicdani ret hakkının davalı ülkede tanınmıyor olması ve tanınmamasına karşılık zorunlu askerlik hizmetine alternatif teşkil edecek bir imkanın da sunulmuyor olmasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 9.maddesinde düzenlenen “Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü” kapsamında ihlale yol açtığı iddiasına dayalı olarak yapılmış ve mahkeme tarafından değerlendirmeye alınmıştır.

II. OLAYIN ÖZETİ

Başvuran 1973 yılında doğmuş olup Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) başkenti olan Lefkoşa'da ikamet etmektedir. Başvuran gibi KKTC vatandaşı olan erkeklerin hepsi, askerlik hizmetini yerine getirmekle yükümlü olup² askerlik çağının başlangıcı olarak 19 yaş esas alınmaktadır. Askerlik çağı azami otuz yıl süre ile sınırlandırılmış olduğundan, çağın bitişi kural olarak 49 yaşına tekabül etmektedir.

KKTC'de askerlik çağı; yoklama, muvazafılık (aktif hizmet) ve ihtiyatlık (yedek hizmet) olarak 3 devreye ayrılmaktadır. Yoklama devri, askerlik çağının başlangıcı olan 19 yaşına girilmesiyle başlayıp kıtaya katılmasına kadar geçen süreci ifade etmektedir. Askerlik çağına giren kişinin kıtaya katılmasıyla bu devre sona ermektedir ve muvazafılık devresi başlamaktadır.

Muvazafılık devresi ise kişinin eğitim merkezine katılmasından terhisine kadar geçen dönemi ifade etmektedir. Bu noktada belirtmekte yarar vardır ki muvazafılık devresinde yapılan hizmete mükellefiyet hizmeti adı verilmekte ve hizmeti yerine getirmekte olan kişilere de mükellef denilmektedir. Başka bir deyişle mükellefler, zorunlu askerlik hizmetini yerine getirmekte olan kişilerdir. Mükellefiyet hizmetini tamamlayanlar askerlikten terhis edilmektedir, terhis olan kişilere de mükellefiyet hizmetini tamamladıklarına dair “*Terhis Belgesi*” verilmektedir.

Askerlik çağının üç devresinden sonuncusunu teşkil etmekte olan ve inceleme konusu karar ile de yakından bağlantılı ihtiyatlık devresi ise; muvazafılık devresinin

¹ *Kanatlı / Türkiye Başvurusu*, (<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-231540>, Erişim Tarihi: 27.03.2024).

² Elbette bu yükümlülükten, sağlık gibi nedenlerle, muaf tutulabilecek kişilerin hakları saklıdır.

bitiminden askerlik çağının sonunun gelişine kadar olan devreyi ifade etmektedir. Yani ihtiyatlığın; yükümlünün terhisinden, askerlik çağının kural olarak sonunu teşkil eden 49 yaşına kadar olan süreci ifade ettiği söylenebilir.

İhtiyatlık devresindeki kişi; 1 yıllık zorunlu askerlik hizmetini tamamlamıştır ancak askerlik çağı sona erene dek belirli kanuni koşullar altında³ barış zamanında dahi askere çağrılabilir. İhtiyati çağırma; bir yıl için azami 30 gün süreyle sınırlandırılmıştır, yükümlüler KKTC uygulamasında genellikle yılda 1 gün ihtiyati hizmet için askeri kışlaya çağrılmaktadırlar. İhtiyati hizmeti yerine getirmek de zorunlu olup, yükümlülüğün yerine getirilmemesi halinde idari para cezası ve buna ek olarak ceza davası açılması sonucunda hapis cezası yaptırımını ile karşılaşma riski mevcuttur.

KKTC'deki askerlik sistemiyle alakalı giriş mahiyetindeki bu bilgilerden sonra başvuranın askerlik durumunun açıklanması gereklidir. Başvuran; 1 yıllık zorunlu askerlik hizmetini (muvazzaflık devresi) Kıbrıs Türk Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığında, 20 Aralık 2005 tarihinde tamamlamıştır. Yoklama ve muvazzaflık devrelerini bu şekilde tamamlayıp ihtiyatlık statüsüne geçen başvuran daha sonrasında kanuni düzenlemelere uygun olarak, her yıl ihtiyati hizmetini yerine getirmek üzere askeri kışlaya çağırılmıştır. Çağrı, yukarıda belirtilmiş KKTC uygulamasına paralel olarak 1 günlük hizmeti ihtiva edecek şekilde yapılmıştır. Başvuran ihtiyati hizmetlerini Dikmen Lojistik Destek Komutanlığında ve sırasıyla; 1 Kasım 2006, 31 Ekim 2007 ve 5 Kasım 2008 tarihlerinde yerine getirmiştir.

4 Kasım 2009'da ihtiyati hizmet için tekrar aynı Komutanlık'a çağırılmışsa da bu sefer çağırılı reddetmiştir. Çünkü başvuran 2008 yılında Avrupa Vicdani Ret Bürosunun (EBCO⁴) Kıbrıs temsilcisi olmuş, 2009 yılında da EBCO'nun yönetim kuruluna seçilmiştir. EBCO; ulusal çaplı vicdani retçi toplulukları tek bir Avrupa çatısı altında toplamak ve desteklemek amacıyla 1979 yılında kurulmuş federasyondur.

Olay tarihinde yürürlükteki mevzuat uyarınca; barış zamanında ihtiyati hizmet çağrısını reddedenlere, güncel asgari ücretin çeyreği tutarında (olay tarihi için 140 Euro) para cezası kesilmektedir. Anılan para cezası başvurana da kesilmiş fakat o ödemeyi reddetmiştir. 26 Nisan 2011'de askeri savcılık tarafından başvuran aleyhine, askeri

³ İlgili kanuni koşullar; çalışmanın devamında "V" numaralı kısımda, "A" bölümünde, "*Mevcut Hukuki Düzenlemeler*" başlığı altında detaylı olarak inceleneceğinden, gelinen noktada yalnızca uygulamanın kanuni dayanağının mevcut olduğundan bahsedilmekle yetinilmiş ve düzenlemelerin esasına girilmemiştir.

⁴ **EBCO**: European Bureau for Conscientious Objection ile alakalı detaylı bilgi için bkz. (<https://ebco-beoc.org>, Erişim Tarihi: 16.05.2024).

hizmet çağrısına uymayı reddederek Seferberlik Yasası'nın⁵ 7, 9 ve 11.maddelerini ihlal ettiği gerekçesiyle, Güvenlik Kuvvetleri Mahkemesine cezalandırma talebiyle başvurulmuştur.

III. MERCİLERİN ÇÖZÜMÜ

A. İÇ HUKUK BAKIMINDAN

1. KKTC Güvenlik Kuvvetleri Mahkemesi

Başvuran; anılan ceza davası kapsamında ilk kez 24 Kasım 2011 tarihinde mahkeme önüne çıkmıştır. Hakim tarafından gerçekleştirilen sorgusunda; EBCO'nun yönetim kurulu üyesi olduğunu ve Lefkoşa'nın askersizleştirilmesi (demilitarizasyon) kampanyasındaki gösteri yürüyüşleri gibi Kıbrıs'ın iki tarafı arasındaki anlaşmazlıklara barışçıl çözüm arayan birçok faaliyette aktif yer aldığını, askerlik karşıtı ve barışçıl inançları nedeniyle de ihtiyati hizmeti bilinçli olarak yerine getirmek istemediğini belirterek vicdani ret hakkına sahip olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, askerlik hizmetini vicdani nedenlerle reddetmiş olduğunu ifade ederek bu hizmetin yerine alternatif bir sivil hizmeti yerine getirmeye daima hazır olduğunu belirtmiştir. Son olarak da askerlik hizmetinin zorunlu olmadığını iddia etmiş, askerlik yerine geçebilecek alternatif sivil hizmetin yasal olarak öngörülmemiş olmasının AİHS ile uyumlu olmadığını öne sürerek ilgili Seferberlik Yasası'nın Anayasaya uygunluğunun Yüksek Mahkeme tarafından incelenmesini talep etmiştir.

Güvenlik Kuvvetleri Mahkemesi bu talebi değerlendirmiş ve 8 Aralık 2011'de Anayasaya uygunluk sorununun, Anayasa Mahkemesi olarak hareket eden Yüksek Mahkeme tarafından çözümlenmesi gerektiği sonucuna vararak, Yüksek Mahkeme'den gelecek karara kadar davanın askıya alınmasına karar vermiştir.

2. KKTC Yüksek Mahkemesi (Anayasa Mahkemesi Olarak⁶)

Yüksek Mahkeme; dosyanın kendisine intikal etmesi üzerine gerçekleştirmiş olduğu incelemede her şeyden evvel, vicdani ret ile alakalı daha önce incelemesini gerçekleştirdiği başvurularda vermiş olduğu kararları özetlemiştir. Özellikle de zorunlu

⁵ 17/1980 sayılı KKTC Seferberlik Yasası'nın tam metni için bkz. (<https://www.mahkemeler.net/birlestirilmis/17-1980.doc>, Erişim Tarihi: 27.03.2024).

⁶ KKTC Anayasası m.143/2 uyarınca KKTC Yüksek Mahkemesi; Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan, Yargıtay ve Yüksek İdare Mahkemesi görevlerini yerine getirir. Başka bir deyişle KKTC Yüksek Mahkemesi'nin incelemesini gerçekleştirirken sahip olacağı sıfat somut olaydaki yargılama evresine göre değişiklik gösterebilmektedir. İncelenen başvuruda Yüksek Mahkeme'nin görevini Anayasa Mahkemesi sıfatıyla yerine getirmesi ise KKTC Anayasası m.148 uyarınca olmuştur.

askerlik hizmetinin öngörölmüş olduğu 59/2000 sayılı Askerlik Yasası'nda⁷ vicdani retçilere yönelik, askerlik hizmetine alternatif teşkil edecek herhangi bir sivil hizmetin yerine getirilmesi imkanının öngörölmemiş olduğuna dikkat çekmiştir. Ancak Yüksek Mahkeme anılan durumun; Anayasa ile çatışmakta/çelişmekte olan bir norm sorunu olarak değil hukuki düzenleme yokluğu olarak yorumlanması gerektiğini belirtmiştir. Bu duruma dayanarak da başvuran tarafından Anayasaya aykırı oldukları iddia edilen yasal düzenlemelerin, Anayasaya herhangi bir aykırılık içermediği sonucuna varmıştır.

Yüksek Mahkeme; vatan hizmetinin Anayasa'da öngörölen bir görev olduğunu ve askeri seferberliğin de vatan hizmetinin bir uzantısı olduğunu, inançları askerlik hizmeti ile çelişen kişileri bu hizmetten muaf tutan bir kuralın mevcut olmadığını belirtmiştir. 59/2000 sayılı Askerlik Yasası'nın zorunlu askerlik hizmetini düzenleyen 4.maddesi ve 17/1980 sayılı Seferberlik Yasası'nın askeri seferberlikle ilgili 7.maddesinin; Anayasa'nın 74.maddesinde öngörölen vatan hizmetini düzenleme altına alan özel nitelikli normlar olduğunu da eklemiştir. Ayrıca bu düzenlemelerin Anayasaya aykırı olmadığını; AİHM'e göre de sorunlu olanın düzenlemeler değil askeri hizmeti vicdani nedenlerle reddeden kişilere yönelik muafiyet öngören bir düzenleme olmaması olduğunu ifade etmiştir. Yüksek Mahkeme son olarak; yürürlükteki mevzuat uyarınca askerlik hizmetini yerine getirmeyi reddeden kişilerin alternatif bir sivil hizmet yapamayacaklarını, kaldı ki yükümlülere askerlik hizmeti yerine alternatif bir hizmeti yerine getirme imkanı tanıyıp tanımamanın, ulusal yasama organının takdirine bırakılmış bir durum olduğunun da gözden kaçırılmaması gerektiğini belirtmiştir.

3. KKTC Güvenlik Kuvvetleri Mahkemesi (Askıya Almanın Ardından Devam Eden Yargılama)

Yüksek Mahkeme'nin, Anayasaya aykırılık olmadığı yönünde vermiş olduğu kararın ardından yargılamaya devam edilmiş ve 26 Kasım 2013 tarihinde icra edilen duruşmada başvuran suçunu kabul ettiğini beyan etmiştir. 21 Ocak 2014'de yeni bir duruşma düzenlenmiş ve başvuran önceki duruşmadan farklı olarak bu kez suçlamayı kabul etmediğini belirtmiştir.

Başvuran anılan duruşmada; 2006 yılından 2007'e kadar üç kez ihtiyati hizmet çağrısına yanıt vermiş olduğunu, aynı şekilde 5 Kasım 2008'de ihtiyati hizmeti yerine getirdiğini ve 2008 yılına kadar bu hizmeti toplumsal bir etkinlik olarak gördüğünden askerlik hizmetinin vicdani inancıyla çelişmediğini, 15 Mayıs 2008'de EBCO'nun KKTC

⁷ 59/2000 sayılı KKTC Askerlik Yasası'nın tam metni için bkz.(<https://www.mahkemeler.net/birlestirilmis/59-2000.doc>, Erişim Tarihi: 27.03.2024).

faaliyetlerinde aktif olarak rol almaya başlamasından ve 15 Mayıs 2009'da da EBCO yönetim kuruluna seçilmesinden itibaren ise artık vicdani retçi olarak faaliyet gösterdiğini, 2009'da kendisine yapılan ihtiyati hizmet çağrısını da vicdani retçi olarak faaliyet gösterdiği bir zamanda bu tarz bir hizmetin inançlarıyla çelişeceğini düşündüğünden reddettiğini belirtmiştir.

Duruşma esnasında savcının, askerlik hizmetinin meşru savunma teşkil ettiğini söylemesi üzerine de başvuran; Kıbrıs sorununun silahla çözülemeyeceğini, savaşın insanlığın kaynaklarını tükettiğini ve barışçıl bir çözümün teşvik edilmesi için faaliyetlerde bulunduğunu söyleyerek cevap vermiştir. Ayrıca "*Kimsenin katılmadığı bir savaş hayal edin!*" şeklindeki deyişi alıntılanmış ve vicdani retçilerin tam olarak böyle bir dünya için mücadele ettiğini belirterek Güney Kıbrıs'taki vicdani retçi sayısının da giderek artmakta olduğunu ifade etmiştir.

4 Şubat 2014'te savcı dosya kapsamında esas hakkındaki mütalaasını bildirmiş, başvuranın avukatı da mütalaaya yönelik son savunmasını yapmıştır. Başvuran; ileri sürdüğü argümanlarını tekrarlamış ve yedek hizmet yapmaya çağrılmaması gerektiğini, ayrıca alternatif bir sivil hizmeti yerine getirmeye hazır olduğunu söylemiştir. Savcı ise başvuranın beyanları dikkate alındığında, askerlik hizmetine karşı muhalefetinin ciddi ve aşılabilir bir çatışmadan kaynaklanmakta olduğunu kanıtlayamadığından mahkeme içtihatları da göz önünde bulundurulduğunda vicdani retçi olduğunu kanıtlayamadığı için yükümlülüğünü yerine getiremediğini belirtmiş, başvuranın askerlik hizmetini ve birden çok ihtiyati hizmetini halihazırda yerine getirmiş oluşuna da ayrıca dikkat çekmiştir.

Güvenlik Kuvvetleri Mahkemesi 25 Şubat 2014 tarihinde verdiği kararda; başvurana Seferberlik Yasası'nın 11.maddesi uyarınca 500 Türk Lirası (167 Euro) para cezası vererek, para cezasının ödenmemesi durumunda 10 günlük hapis cezasına dönüştürülebileceğini belirtmiştir. Anılan kararının gerekçesinde; önce vicdani retçiler için alternatif bir sivil hizmette çalışma olanağı tanıyan yasal bir düzenlemenin olmadığını belirtmesine rağmen sonrasında başvuranın vicdani retçi statüsünün tanınabilir olup olmadığı da değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede; başvuranın daha öncesinde askerlik hizmetine karşı muhalefetini yetkililere bildirmediği ve üç kez ihtiyati hizmete iştirak etmiş olmasının da bu hizmetin toplumsal değere sahip olduğunu düşündüğü anlamına geleceği, ayrıca başvuranın ihtiyati hizmeti yerine getirdiği sırada silahlı eğitim almamış olduğu belirtilmiştir. Başvuranın yargılamadaki tüm beyanları birlikte değerlendirildiğinde de ihtiyati hizmet yapma yükümlülüğü ile vicdani veya derin ve samimi inançları arasında ciddi ve aşılabilir bir çatışmanın mevcudiyetine işaret olunmadığı, aksine başvuranın tüm argümanlarının siyasi motivasyona ve Kıbrıs'ın iki

tarafında vicdani retçi olanların sayısının artmasının savaşı önleyebileceği umuduna dayandığı saptanmıştır. Mahkeme başvuranın “*vicdani ret*” terimine yüklediği anlamla; vicdani retçi olarak nitelendirilemeyeceğine, başvuranın gerçek bir vicdani retçi olmadığına karar vermiştir.

Başvuran, ilk derece mahkemesinin verdiği bu karara karşı 26 Şubat 2014’te temyiz başvurusunda bulunmuştur.

4. KKTC Yüksek Mahkemesi (Yargıtay Olarak⁸)

Temyiz incelemesi sonucunda 9 Ekim 2014’de başvurunun reddine karar verilmiş ve bu şekilde mahkumiyet hükmü kesinleşmiştir. Temyiz başvurusunun reddi gerekçesinde; vatan hizmetinin Anayasa m.74 ile her vatandaşa getirilen bir yükümlülük olduğu ve vatan hizmetinin Askerlik, Seferberlik Yasası ile düzenleme altına alındığı ancak bu yasaların hiçbirinin vicdani retçiler için alternatif bir hizmet imkanı öngörmemiş olduğu belirtilmiştir, böyle bir imkanın öngörüldüğü yasal bir düzenleme olmadığından da vicdani retçinin ihtiyati hizmeti yerine getirmekle yükümlü olduğu belirtilmiştir.

Temyiz mercinin kararındaki en dikkat çekici nokta ise; ilk derece mahkemesinin, yasal bir düzenlemenin yokluğuna rağmen başvuranın vicdani retçi olup olmadığını değerlendirmesinin hatalı bulunmuş olmasıdır. Temyiz merci; her ne kadar başvuran tarafından vicdani retçi olduğuna dair çeşitli argümanlar sunulmuşsa da vicdani retle alakalı yasal bir düzenleme olmadığından ilk derece mahkemesinin bunları dikkate alamayacağını ve değerlendirme yapmasının olanaksız olduğunu belirtmiştir.

Temyiz mercine göre; ilk derece mahkemesinin, başvuranın vicdani ret nedeniyle beraat etmemesine karar vermesi isabetliyen yasal bir düzenleme yokluğuna rağmen vicdani retçiliğin gerçekliği bakımından yapılan değerlendirme yerinde olmamıştır.

Kesinleşen hüküm sonrasında 500 TL para cezasını ödemeyi reddeden başvuran, ödemediği para cezasından dolayı 10 günlük hapis cezasını çekmiştir. 27 Ekim 2010 ve 26 Ekim 2011 tarihlerinde çağrıldığı ihtiyati hizmetlere de katılmayı reddetmiştir. Bu nedenle başvuran hakkında Güvenlik Kuvvetleri Mahkemesi’nde iki ek dava açılmıştır.⁹

⁸ Yüksek Mahkeme’nin, incelenen başvuruda Yargıtay sıfatıyla hareket etmesi ise KKTC Anayasası m.151 uyarınca olmuştur. Ayrıca KKTC’deki yargılama sistemi, Türk hukuk düzeninden farklı olarak üç değil iki derecelidir ve Yargıtay olarak hareket eden Yüksek Mahkeme’nin vereceği kararla olağan yargı yolları tüketilmiş olmakta ve karar kesinleşmektedir. Başka bir deyişle istinaf kanun yolu öngörülmemiştir.

⁹ Anılan davaların, incelenen kararlar herhangi bir bağlantısı olmadığından bu davalar hakkındaki sürecin devamıyla ilgili bilgi verilmemiş olup yalnızca mevcudiyetlerinden bahsedilmekle yetinilmiştir.

B. ULUSLARARASI HUKUK BAKIMINDAN

1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)

a. Genel Olarak

Başvuran; vicdani retçi olarak askerlik hizmeti yapmayı reddetmesi nedeniyle aldığı cezanın ve vicdani ret hakkının ülkesinde tanınmıyor oluşunun, AİHS'in 9.maddesinde düzenlenen "*Düşünce, Din ve Vicdan Özgürlüğü*" nü ihlal etmekte olduğunu düşündüğünden AİHM'e sözleşmeye aykırılık iddiasıyla bireysel başvuruda bulunmuştur.

AİHM her şeyden evvel başvuranın iddia ettiği olayların sözleşmenin taraflarından Türkiye Cumhuriyeti'nin yargı yetkisi kapsamında olduğunu ve bu nedenle de başvurunun Türkiye'yi ilgilendirmekte olduğunu tespit etmiştir. Kaldı ki yargı yetkisine ilişkin tarafların da bir itirazı mevcut değildir. Bu saptamanın ardından başvurunun kabul edilebilirliğinin değerlendirilmesine geçilmiştir.

b. Kabul Edilebilirlik İncelemesi

ba. Kişi Bakımından Kabul Edilebilirlik (Ratio Persoane)

Kabul edilebilirlik incelemesinde öncelikle kişi bakımından kabul edilebilirlik değerlendirilmiştir.

Davalı hükümet tarafından; başvuranın vicdani retçi olduğunu kanıtlayamamış olması nedeniyle ihlal iddiasının kendisi adına değil de vicdani retçiler topluluğu adına yapılmış olduğu, ayrıca başvuranın 2013 yılında 40 yaşına girdiği ve artık yedek hizmet yapma zorunluluğunun bulunmadığı ileri sürülerek başvurunun kabul edilemez olduğu, savunması yapılmıştır. Anılan savunmayı değerlendiren mahkeme; başvuranın ihtiyati hizmeti reddetmesinin ardından ceza davasıyla karşı karşıya kaldığını ve bu davanın para cezasıyla sonuçlandığını, para cezasını ödemeyi reddeden başvuranın 10 gün hapis cezasına çarptırıldığını ve cezasını çektiğini belirterek başvuranın sözleşmeye aykırılık iddiasının mağduru olabileceğine hükmetmiştir. Dolayısıyla davalı hükümetin kişi yönünden kabul edilmezlik yolundaki savunması mahkeme tarafından kabul görmemiştir.

bb. Konu Yönünden Kabul Edilebilirlik (Ratione Materiae) / AİHS m.9'un Uygulanabilirliği

Kabul edilebilirlik incelemesinin ikinci aşamasında; sözleşmenin 9.maddesinin, ilgili başvuruda uygulanabilirliği değerlendirilmiştir. Mahkeme öncelikle; bir kişinin askerlik hizmetine karşı çıkışının, kişinin askeri hizmete katılma zorunluluğu ile kişinin vicdani veya samimi inançları arasında ciddi ve aşılabilir bir çatışma tarafından motive edildiği durumlarda, 9.maddenin sağladığı korumadan yararlanabilme bakımından mahkeme nezdinde yeterli bir inancın oluşabileceğini söylemiştir. Tabii ki 9.maddenin de kapsam ve sınırları olduğu belirtilmiş ve vicdani ret talebinin inandırıcılığı bakımından belirli bir ispat seviyesine ulaşamadığı takdirde yerel mahkeme tarafından verilecek ret kararının 9.maddeye aykırı sayılmadığı mahkeme içtihatlarının da mevcut olduğu ifade edilmiştir.

İlgili davada başvuran barışçıl bir felsefeyi benimsemesi sebebiyle vicdani retçi olduğunu iddia etmektedir. Davalı hükümetin savunmasına göre ise; başvuran, askerlik hizmetine vicdani nedenlerden dolayı değil yalnızca vicdani ret aktivizmine olan sempatisi ve EBCO üyeliğinin sonucu olarak karşı çıkmaktadır. Hükümete göre; başvuranın, vicdani red gerekçesi olarak kullandığı “*Kıbrıs sorununa barışçıl çözüm*” gibi kavramlar ütöpiktir ve sözleşmenin 9.maddesinin sağladığı koruma bu tarz kavramları kapsamamaktadır. Mahkeme ise bu savunmaya karşılık verdiği cevabında; somut olayda başvuranın yerel mahkeme önündeki beyanlarında, barış yanlısı ve anti-militarist bir felsefeyi benimsediğini dile getirmiş olduğuna dikkat çekerek barışçıl bir felsefenin de sözleşmenin 9.maddesi kapsamında korunacak bir “*inanç*” olarak kabul edilebileceğini söylemiştir.

Hükümet; başvuranın, 2005 yılında zorunlu askerlik hizmetini tamamlamasından sonra iki kez daha ihtiyati hizmeti yerine getirmesinin ardından vicdani retçi olduğunu ilan ettiğini söylemektedir. Dahası, hükümete göre başvuran 15 Mayıs 2008’de vicdani retçi olduğunu söylemiş olmasına rağmen 5 Kasım 2008 tarihindeki ihtiyati hizmetini tamamlamıştır. Hükümete göre tüm bunlar birlikte değerlendirildiğinde ilk derece mahkemesinin; başvuranın ihtiyati hizmeti yerine getirmeyi reddediyor oluşunun, askerlik yükümlülüğüyle ciddi ve aşılabilir bir şekilde çatışan samimi inançlarından kaynaklanmadığı sonucuna ulaşmasına yol açmıştır.

Başvuruyu incelemekte olan AİHM; hükümetin fiili gerçekliklerle ilgili öne sürmüş olduğu argümanların aksini düşünmüyor olduğunu belirtmişse de ilk derece mahkemesinin vicdani retçilik iddiasının kanıtlanamadığı yönündeki kararının temyiz

merci tarafından kabul görmediğini hatırlatmaktadır. Temyiz merci hatırlanacağı üzere; başvuranın askerlik hizmetinden muafiyet talep edebileceği bir imkanın mevcut olmadığını, bu nedenle de ilk derece mahkemesinin başvuranın vicdani retçi olup olmadığını karar vermesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Dolayısıyla mahkeme de başvuranın iddiasının temelinde bu sorunun yatmakta olduğunu saptamış; yürürlükteki mevzuat açısından, başvuranın askerlik hizmetinden muafiyet talebinde bulunma olanağının olmadığını ve vicdani ret talebi reddedildiği takdirde cezai kovuşturmayaya maruz kalacağını ifade etmiştir.

Mahkeme; başvuranın yargılama sürecindeki beyanları, katılım sağlamış olduğu aktivist faaliyetler ve karşılaştığı yaptırımlara rağmen askerlik hizmetini reddetme yönündeki ısrarı göz önünde bulundurulduğunda, vicdani ret iddiasının yeterli kuvvet, ciddiyet ve öneme ulaşan bir inançla motive edildiğini düşünmeye hazır olduğunu belirtmiş ve böyle bir durumun da AİHS m.9 güvencelerinin uygulanmasına dayanak oluşturabileceğini düşündüğünü belirtmiştir.

Mahkeme bu başvuruyu incelerken; hükümetin ihtiyati askerlik hizmetinin 1 gün sürmekte olduğu ve herhangi bir askeri faaliyeti ihtiva etmediği yolundaki savunmasını da göz önünde bulundurduğundan, zorunlu askerlik kapsamında incelediği vicdani ret başvurularıyla ihtiyati hizmetten kaynaklanan bu başvurunun doğasının farklı bir yaklaşım gerektirebileceğini de belirtmiştir. Mahkeme her ne kadar farklı bir yaklaşımı benimsemiş olsa da yürürlükteki KKTC mevzuatı uyarınca ihtiyati hizmetin, zorunlu askerlik hizmetinin bir parçası olduğunu saptamıştır, ayrıca KKTC Yüksek Mahkemesi'nin 10 Ekim 2013 tarihli kararında, askeri seferberliğin askeri hizmetin bir uzantısı olarak nitelenmiş oluşuna dikkat çekmiştir. Bu nedenlerle de hükümetin konu bakımından kabul edilmezlik iddiasını reddederek, başvuranın sözleşmenin 9.maddesi çerçevesinde dile getirdiği iddiasının açıkça dayanaksız olmayıp kabul edilebilir olduğuna karar vermiştir.

c. Esas Bakımından Değerlendirme

ca. Hükümetin Argümanları

Davalı hükümet esasa yönelik savunmalarında; KKTC mevzuatında vicdani ret hakkının tanınmadığını, başvuranın ihlal edildiğini öne sürdüğü "*Vicdan Özgürlüğü*" ne yönelik gerçekleştirilen müdahalenin Askerlik ve Seferberlik Yasaları ile düzenleme altında oluşuyla yasal olduğunu ve kamu güvenliği ile düzenini sağlama amaçlarına yönelik olmasıyla meşru olduğunu, böyle bir müdahalenin demokratik bir toplum olan Kıbrıs'ta tam bir silahsızlanmaya halen ulaşamadığından ulusal savunma için gerekli

olduğunu belirtmiştir. Hükümete göre 40 yaşına kadar yedek hizmet zorunluluğu, 1 yıllık zorunlu askerlik hizmetini vicdani ret olmadan yerine getirmiş olmanın doğal bir sonucudur. Son olarak da; başvuran yedek hizmet çağrısına uyarak para cezasına çarptırılmama ya da en azından cezayı ödeyerek hapse girmeme gibi bir imkana sahipken bundan yararlanmamıştır, hal böyleyken işlenen suç ile verilen cezanın orantısız olduğu iddia edilemez.

cb. Başvuranın Argümanları

Başvuran ise, hükümet tarafından gerçekleştirilen müdahalenin yasal olduğunu inkar etmemektedir. Ancak başvurana göre; gerçekleştirilen yasal müdahale meşru bir amaca yönelik değildir, hükümetin bu müdahaleyi güvenlik ve kamu düzenini koruma amacıyla yaptığı yönündeki tezi dayanaksızdır. Başvuran birkaç vicdani retçinin zorunlu askerlik hizmetinden muaf tutulmasının güvenlik veya kamu düzeni üzerinde herhangi bir olumsuz etkiye sahip olmayacağını düşündüğünü ifade etmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nde vicdani ret hakkının tanındığını da belirtmesinin ardından KKTC hükümetinin 2018 yılında zorunlu askerlik hizmetine alternatif sivil hizmet imkanının öngörüldüğü bir yasa tasarısını¹⁰ hazırladığını hatırlatmıştır. Son olarak da ceza almama ya da para cezasını ödemek suretiyle hapse girmeme imkanına sahip olduğuna yönelik hükümet tarafından ileri sürülen iddiaya da, böyle bir para cezasını sırf hapse girmemek amacıyla ödemesinin askerlik hizmetine karşı çıkmasıyla çelişeceğini düşündüğünden ödemediğini belirterek yanıt vermiştir.

cc. Mahkemenin Nihai Değerlendirmesi

Mahkeme öncelikle, başvuranın salt devletin bir eylemini şikayet etmekten ziyade vicdani ret hakkının uygulamaya konulmamasından şikayetçi olduğunu gözlemlemiştir. Ayrıca davalı devleti, vicdani retçi olduğunu ileri süren kişinin böyle bir haktan yararlanıp yararlanamayacağını belirlebilmesini sağlayacak bir prosedür dahi getirmediği için eleştirmiştir.

Mahkeme; olası vicdani retçilere yönelik zorunlu askerlik hizmetine alternatif olabilecek bir hizmetin öngörülmemiş olduğunun ulusal yargı mercileri tarafından da kabul edilmiş oluşuna dikkat çekmiştir, somut olayda başvuranın mahkumiyetle karşı karşıya kalmasının nedeni de mahkemeye göre bu eksikliklerdir. Başvurunun konusu her ne kadar zorunlu askerlik hizmeti olmayıp yılda azami 30 gün sürebilecek yedek hizmet olsa da sonuç olarak ihtiyati hizmet de askeri kışlada, ordu subaylarının otoritesi ve denetimi

¹⁰ AİHM, gerçekleştirmiş olduğu incelemede böyle bir tasarıya rastlamadığını belirtmiştir.

altında gerçekleştirilen askeri hizmetin bir uzantısı niteliğindedir. “Uzantı” olma niteliği ulusal yargı mercileri tarafından da kabul edildiği gibi hükümet de bu hizmetin hiyerarşik veya kurumsal bakımdan ordudan farklı olduğunu iddia etmemiştir.

Mahkeme son olarak daha önce incelediği benzer başvurularda vermiş olduğu kararlarla oluşan yerleşik içtihadının; askerlik hizmeti yerine geçebilecek alternatif bir hizmet öngörmeyip kişinin vicdani ret hakkından yararlanıp yararlanamayacağının belirlenmesine dahi olanak tanımayan erişilebilir ve etkili bir prosedürden yoksun bir sistemin, toplumun genel çıkarları ile vicdani retçilerin çıkarları arasında adil bir denge sağlamayacağından kabul edilemeyeceğine yönelik olduğuna vurgu yapmıştır. Mahkemenin yerleşik içtihadından dönmesi genellikle başvuru özelinde davalı hükümet tarafından ileri sürülen ikna edici sebeplerin mevcudiyeti halinde söz konusu olmaktadır, mahkeme somut başvuruda yerleşik içtihadattan dönülmesini gerektirecek bir iddia ileri sürülmediği kanaatine ulaşmıştır.

Tüm bu anılan nedenlerle de başvuranın AİHS m.9’da düzenlenen haklarının ihlal edildiği sonucuna varılmıştır.

IV. ÇÖZÜMLENMESİ GEREKEN HUKUKİ MESELE

Somut olayda çözümlenmesi gereken hukuki mesele; belirli bir yaşa kadar yükümlülük olarak öngörülmüş yedek askerlik hizmetini, yerine getirmeyi vicdani nedenlerle reddetmesi olası kişilere karşı muafiyet tanıyacak yasal bir mekanizmanın Devlet tarafından oluşturulmamış olmasının, AİHS m.9 da düzenlenen “*Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü*” nü ihlal edip etmeyeceğidir.

V. SONUÇ

A. KONUYA İLİŞKİN MEVCUT HUKUKİ DÜZENLEMELER

1. Uluslararası Belgeler

En baştan belirtmek gereklidir ki “*vicdani ret*” hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi¹¹’nde münhasıran düzenleme altına alınmış bir hak olmamasına¹² rağmen 1967 yılından başlayarak Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi’nin çeşitli

¹¹ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin tam metni için bkz. (https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur, Erişim Tarihi : 29.03.2024).

¹² EREN, Abdurrahman: Türk Hukukunda Vicdani Red, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C.61, S.3, s.112.

kararlarında¹³ tanınmış ve yine Avrupa Parlamentosu'nun çeşitli kararlarında kendisine yer bularak “*üye devletlerin bu hakkı kendi hukuk sistemlerindeki temel haklar arasına eklemesi*” önerisine konu olmuş mahiyette bir haktır. Avrupa kapsamı haricinde; Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde de İnsan Hakları Komisyonu'nun birden çok ilke kararında vicdani ret hakkından bahsedilmiş, Türkiye'nin de tarafı olduğu Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi¹⁴'nde bu hakka atıf yapılmıştır.

AİHS'de doğrudan ve münhasıran bu hakka yönelik bir düzenleme olmadığı belirtilmişse de sözleşmenin zorla çalıştırma yasağını düzenleme altına alan 4.maddesinin 3.fıkrasında, zorla çalıştırma yasağından sayılmayacak haller düzenlenirken “*b*” bendinde : *askeri nitelikli herhangi bir hizmet veya vicdani reddin meşru sayıldığı ülkelerde vicdani reddi seçen kişilere zorunlu askerlik hizmeti yerine gördürülebilecek başkaca bir hizmetten* bahsedilmek suretiyle vicdani ret hakkına dolaylı yoldan değinilmiştir.¹⁵ Fark edileceği üzere AİHS'de yer alan bu düzenleme, BM bünyesinde akdedilen Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin az evvel anılan (bkz. Dipnot no.13) m.8/3 düzenlemesiyle yüksek ölçüde benzerlik göstermektedir.

AİHS m.4 ün lafzından anlaşılan, sözleşmecı devletlerin m.9 uyarınca vicdani ret hakkını tanımak zorunda olmadıklarıdır.¹⁶ Aynı madde askerlik görevi yerine sivil hizmet hakkını güvence altına almadığı gibi taraf devletleri askerlik hizmetini reddetme (vicdani ret) hakkını tanımakla yükümlü de kılmamaktadır.¹⁷ Yani bu maddede de vicdani ret hakkı mutlak şekilde korunma altına alınmamış olup yalnızca devletlere böyle bir hakkı tanıma hususunda opsiyon, tercih hakkı tanınmış olduğu söylenebilir.

Her ne kadar belirtilen düzenlemeler sonrasında vicdani ret hakkının uluslararası bağlamda etkili bir şekilde korunmuyor olduğu düşüncesi akıllara gelebilirse de; AİHM,

¹³ Örneğin “337(1967)” sayılı kararda “*Vicdani kanaat nedeniyle veya derin dini, etik, ahlaki, insani, felsefi veya bu nitelikte herhangi bir inanç nedeniyle silahlı hizmet yapmayı reddeden ve askerlik hizmeti yapma yükümlülüğü altında olan şahısların, bu hizmetten muaf olmaları için sübjektif bir hakka sahip olmaları gerekmektedir.*” denilmiştir. Yine “1518(2001)” sayılı kararda “*Vicdani ret hakkının sözleşme ile tanınan düşünce, vicdan ve din özgürlüğü temel hakkının bir parçası olduğu*” belirtilmiştir. Anılan meclis kararları için bkz. **Bayatyan/Ermenistan Başvurusu**, Başvuru No: 23459/03, Karar Tarihi: 07.07.2011, p.51-52, (<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-116450>, Erişim Tarihi 29.03.2024).

¹⁴ Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin tam metni için bkz. (<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MedeniVeSiyasiHaklaraIliskinSozlesme.pdf>), Erişim Tarihi: 27.03.2024, “ m.8/3: (a) Hiç kimseden zorla ya da zorunlu olarak çalışması istenemez. (c) Bu fıkra açısından ‘zorla’ ya da ‘zorunlu çalışma’ terimi : (ii) Askeri nitelikteki herhangi bir hizmeti ve bu hizmete katılmayı vicdani bakımdan reddetme hakkının tanındığı ülkelerde de bu hakkı kullananlardan yasal olarak istenen herhangi bir ulusal hizmeti kapsamaz. ”.

¹⁵ **DEMİR, Hande Seher**: Vicdani Ret Hakkı, Ankara Barosu Dergisi, Y. 69, S. 2011/4, Temmuz 2011, s.266.

¹⁶ **TEZCAN, Durmuş/ ERDEM, Mustafa Ruhan/ SANCAKDAR, Oğuz/ ÖNOK, Rifat Murat**: İnsan Hakları El Kitabı, 7.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018, s.437.

¹⁷ **TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK**, s.191.

içtihatları aracılığıyla vicdani ret hakkını etkin bir şekilde korumaya gayret göstermektedir. AİHM'in kendine özgü yorum yöntemi olan Dinamik (Evrimci) yorum yöntemi uyarınca mahkeme, önüne gelen başvuruları incelerken sözleşmenin lafzına sıkı sıkıya bir bağlılıktan veya sözleşmeyi sadece metnin hazırlandığı günün şartlarına göre yorumlamaktan ziyade sözleşme hükümlerini güncel şartlar ve toplumsal özelliklere göre yorumlamaktadır. AİHM'e göre, sözleşme yaşayan bir belgedir dolayısıyla mahkeme içtihatları da sabit ve durağan olmayıp zamanla değişiklik gösterebilmektedir.¹⁸ İlerleyen kısımda detaylıca yer vereceğimiz, mahkemenin vicdani ret konusundaki içtihadı da yapılan açıklamalara paralel bir gelişim göstermiştir. Dahası, bu gelişimin sona ermeyip devam etmekte olduğu da inceleme konusu yapılan *Kanatlı/Türkiye* kararı ile adeta tescillenmiştir.

2. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hukuku

Başvuru konusu olay KKTC mevzuatından kaynaklanmakta olduğundan bu başlık altında ilgili ülke mevzuatındaki düzenlemelere yer verilecektir. Ancak netleştirmek gerekir ki KKTC yalnızca Türkiye nezdinde bağımsız bir devlet olarak tanınmaktadır ve AİHS'e de taraf değildir. İnsan hakları da evrensel çapta korunması gerekli değerler olduklarından AİHM; KKTC'nin olası insan hakkı ihlallerine karşı, adada 1974'den beri asker bulundurmak suretiyle ulusal sınırlarının ötesinde ve etkin siyasal güç kullanan, AİHS tarafı ülke Türkiye'yi sorumlu tutmaktadır. Türkiye'nin KKTC ihlallerinden sorumlu olması yalnızca *de facto* (fiili) egemenlik kaynaklı olmayıp aynı zamanda buradaki ihlalden Türkiye sorumlu tutulmadığı takdirde, ihlal sorumluluğu bakımından bir boşluğun ortaya çıkabileceği endişesi kaynaklıdır.¹⁹

AİHS'in 9.maddesinde düzenleme altına alınan *Düşünce, Din ve Vicdan Özgürlüğü*'nün Kıbrıs Anayasası'ndaki²⁰ yansıması m.23/1'de "*Herkes vicdan, dini inanç ve kanaat özgürlüğüne sahiptir.*" şeklindeki düzenlemede görülebilir. Anılan madde 3 fıkradan oluşmakta ise de çalışma konusunu ilgilendirmekte olan vicdan

¹⁸ **GÜL, Yunus Emre:** Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Kararlarında Yararlandığı Klasik ve Özgün Yorum Yöntemleri, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, C.18, S. 36, Ekim 2018, s.231.

¹⁹ **DEREBOYLULAR, Özde/ ARMAN, Perçem:** Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kıbrıs ile İlgili Verdiği Kararların KKTC ve Türkiye'ye Etkisi, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Y. 31, S. 136, Mayıs-Haziran 2018, s. 322-323.

²⁰ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasası'nın tam metni için bkz. (<https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/anayasa/anayasa.doc>, Erişim Tarihi : 29.03.2024).

özgürlüğüne yalnızca ilk fıkrada açık olarak değinilmiş, diğer iki fıkrada²¹ ise bundan ziyade dini inanç ve kanaat özgürlüğüne yönelik düzenlemelere yer verilmiştir.

KKTC Anayasası'nın incelenme konusu kararı doğrudan ilgilendirmekte olan diğer bir hükmü de “*Yurt Ödevi*” başlıklı 74.maddesidir. Bu maddede; *silahlı kuvvetlerde yurt ödevinin, her yurttaşın hakkı ve kutsal ödevi olduğu ve yurt ödevine ilişkin kuralların yasa ile düzenleneceği* belirtilmiştir.

Anayasa'da öngörülen yurt ödevine dair esas kuralları düzenleyen temel yasa, *59/2000 sayılı Askerlik Yasasıdır*. Anılan yasanın 4.maddesinin ilk cümlesinde *KKTC yurttaşı olan her kişinin bu yasa gereğince askerlik ödevini yapmakla yükümlü olduğu* belirtilmektedir. Aynı maddenin devam cümlelerinde ise olağanüstü durumlarda kadın yurttaşların da askere çağrılabilmesi belirtilmiş olup buradan çıkarılabilecek bir sonuç KKTC'de kadın yurttaşların olağanüstü durumlar haricinde askerlik hizmetiyle yükümlü olmadıklarıdır. Kadın yurttaşlar bakımından “zorunlu askerlik hizmeti” söz konusu olmadığından, vicdani ret hakkının tanınması hususunun onlar açısından pratik bir fayda sağlamayacağı söylenebilir.²²

Askerlik çağının başlangıcı 18.maddede, 19 yaş esas alınarak belirlenmiştir. Askerlik çağının en çok otuz yıl süreceği de aynı maddede belirtilmiştir. Yani askerlik çağı 19 yaşında başlamaktayken azami olarak 49 yaşına kadar sürebilecektir. 49 yaşından sonra yurt ödevi ile yükümlülüğünden bahsedilemeyecektir.

20.maddede askerlik çağının devreleri; yoklama, muvazafılık ve ihtiyatlık olarak üçe ayrılmıştır. Belirtilmelidir ki; AİHM inceleme konusu başvuruyu incelerken muvazafılık devresini, aktif hizmet olarak, ihtiyatlık devresini ise yedek (rezerv) hizmet olarak nitelmiştir. Bu nitelmenin; yalnızca uluslararası kavramlar kullanmak suretiyle kolay anlaşılmayı amaçlamaktan kaynaklanıyor olup esasa dair bir farklılıktan kaynaklanmadığı, kararın içeriğiyle de sabit haldedir.

²¹ **MADDE 23-** (2) *Kamu düzenine, genel ahlaka veya bu amaçla çıkarılmış yasalara aykırı olmayan ibadetler, dinsel ayin ve törenler serbesttir. (3) Kimse, ibadete, dinsel ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlarını açıklamaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlarından dolayı kınanamaz.*

²² Pratik faydadan bahsedilmesinin sebebi; kadın yurttaşlar zaten zorunlu hizmetle yükümlü olmadıklarından vicdani ret hakkının tanınması ihtimalinde onlar açısından önceki durumdan farklı bir durum doğmayacağı lakin yurttaşı oldukları ülkenin insan hakları anlayışında ve hukuk devleti olma yolunda olumlu bir gelişme teşkil edeceğidir.

İhtiyatlık devresi 50.maddede düzenleme altına alınmış ve bu devrenin, muvazaflık (aktif hizmet) devrinin bitiminden askerlik çağının sonuna kadar olan devreyi ifade ettiği belirtilmiştir.²³

52.maddede ihtiyatlık devresindeki kişilerin, hizmete çağrılmasıyla ilgili düzenlemelere yer verilmiştir. 1.bentte *ihtiyatların celplerinin Güvenlik Kıvvetleri Komutanlığının teklifi, Başbakanlığın önerisi ve Bakanlar Kurulu kararı ile yapılacağı; ihtiyatların tamamen veya kısmen, olağanüstü durum veya sefer hallerinde veya asayiş, eğitim, manevra ve tatbikat maksadı ile ihtiyaca göre askere çağrılacakları* belirtilmiştir. Ardından gelen 2.bentte ise *eğitim, manevra ve tatbikat için ihtiyati hizmete çağrılma süresinin yılda azami otuz gün olduğu* belirtilmiştir.

Yurt ödeviyle alakalı kurallar ihtiva eden bir diğer belge de 17/1980 s. Seferberlik Yasasıdır. Anılan yasanın 7.maddesinde *barış zamanında başlanan seferberlik hazırlıklarının; personel, araç, gereç ve hizmet seferberliği şeklinde gerçekleştirileceği, personel seferberliğinin personelin eğitimi dahil, barış zamanında personel seferberliği düzenlemelerine uygun olarak yapılan işlem ve hizmetlerin tamamını içerdiği* belirtilmektedir. *Yurttaşların, personel seferberliği düzenlemelerine uygun olarak kendilerine yükletilecek yoklama, celp ve sevk, eğitim, silah altına alınma mükellefiyetlerini yerine getirmek zorunda oldukları* ifade edilmiştir.

Seferberlik Yasası'nın 9.maddesinde yedek hizmet için yapılacak çağrının usulü, Askerlik Yasası ile paralel olacak şekilde düzenlenmiştir.²⁴ 11.maddede de bu çağrıya uymamanın sonuçları yaptırımı bağlanmıştır :

“Barış zamanında bu yasanın 9.maddesi uyarınca yapılan denetim veya eğitim çağrısına uymayanlar suç işlemiş olurlar ve suçun ilk defa işlenmesi halinde aylık asgari ücretin ¼'i kadar sabit para cezasına, suçta ısrar veya tekrür halinde ise aylık asgari ücretin ½'si kadar sabit para cezasına çarptırılırlar. Para cezalarını tebliğden itibaren 30 gün içerisinde ödeyenler hakkında adli işlem yapılmaz. Sabit para cezasını ödeyenler

²³ Askerlik devreleriyle ilgili detaylı açıklama için bkz. “II. Bölüm”, “Olay Özeti” başlığı.

²⁴ **MADDE 9** – “Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığı, Bakanlar Kurulunun onayını alarak, barış zamanında bu Yasanın 7'nci maddesinde belirtilen hususlarla ilgili seferberlik hazırlıklarının uygulamalı olarak denetimi ve/veya manevra ve/veya eğitim amaçları ile bu Yasa uyarınca çıkarılan Seferberlik Tüzüğünde belirtilen esaslar ve usullere göre kendilerine görev ve yükümlülük verilen resmi ve yarı resmi veya özel kuruluşlar ile yurttaşları, tümü ile veya kısım kısım belli zamanlarda denetim ve/veya manevra ve/veya eğitime çağırabilir. Denetim ve/veya manevra ve/veya eğitime çağırma süresi yılda toplam 30 günden fazla olamaz.”.

bu cezaya ek olarak, çağrıya rağmen katılmadığı seferberlik yükümlülüğünü yerine getirmek zorundadır. Parayı ödemiş olmak ihtiyati hizmetten muafiyet sağlamayacaktır.

Sabit para cezasını tebliğden itibaren 30 gün içerisinde ödemeyenler ve ödemiş olmasına rağmen çağrıya karşılık katılmamış olduğu seferberlik yükümlülüğünü sonradan yerine getirmeyenler suç işlemiş olurlar ve Güvenlik Kuvvetleri Mahkemesinde yargılanarak bir aylık asgari ücret kadar para cezasına veya bir yıla kadar hapis cezasına veya her iki cezaya birden çarptırılabilirler.”

Özetle Seferberlik Yasası'nın 11.maddesi uyarınca; ihtiyati hizmet çağrısına uymayarak para cezasına mahkum edilenler, parayı ödemezler ise veya parayı ödeyip de çağrıya rağmen katılmamış oldukları ihtiyati hizmetlerini yerine getirmezler ise hapis cezası ile karşı karşıya kalabilmektedirler.

B. KONUYA İLİŞKİN AİHM İÇTİHADİ

1966 yılında Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun önüne gelen *Grandrath/Almanya* Başvurusu²⁵ ile başlayan vicdani ret ile alakalı hukuki süreç; komisyona yapılan birden çok başvuruyla devam etmiş, komisyonun varlığının sona erdiği 1998 yılından itibaren de AİHM incelemelerine konu olmaya başlamıştır ve görüldüğü üzere olmaya da devam etmektedir.²⁶ Bu başvuruların birçoğu esaslarında benzerlik teşkil etmekte olsalar da ufak ayrıntılarla birbirlerinden ayrışmaktadırlar. Bahsedilen ayrıntılar “ufak” olmalarına karşılık, olaya farklı bir perspektiften bakmayı gerektirebildiklerinden önem arz etmekte olup AİHM'in bu konudaki içtihadının genişleyerek gelişmesine hizmet etmişlerdir. Tıpkı, başvuruların çoğu zorunlu muvazaflık (aktif hizmet) devresine ilişkin incelemeye konu karardaki başvurunun zorunlu ihtiyati (yedek/rezerv) hizmet devresine yönelik olması ve Kanatlı/Türkiye başvurusunda verilen kararla da mahkemenin vicdani reddi yorumlayışında yedek hizmeti de kapsayacak bir gelişmenin yaşanmış olması gibi...

Grandrath/Almanya başvurusunda konuyu ilk kez inceleyen komisyon; vicdani retçilerin askerlikten muaf olma hakkına sahip olmadıklarını çünkü böyle bir hakkı vatandaşlarına tanıyıp tanımamanın her sözleşmecî devletin takdirine bağlı bir durum olduğunu ve vicdani ret hakkı tanınsa dahi retçilerin ikame kamu hizmetini görmeye

²⁵ Grandrath/ Almanya Başvurusu, Başvuru No: 2299/64, Karar Tarihi: 12.12.1966, (https://wri-irg.org/sites/default/files/public_files/Grandrath__v._Germany_-_Report_of_the_Commission.pdf, Erişim Tarihi: 31.03.2024).

²⁶ İnsan haklarının korunmasında Komisyon'dan, AİHM'e uzanan süreç için bkz. **SALİHPAŞAOĞLU, Yaşar**: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye: Bazı Rakamlar ve Gerçekler, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.13, S.1-2, 2009, s.255-258.

mecbur kılınabileceklerini ifade ederek sözleşmenin ihlal edilmediğine karar vermiştir. Yine 1973 yılında karara bağlanan *G.Z/Avusturya*²⁷ başvurusunda; Komisyon, önceki görüşünü aynen tekrarlayarak sözleşmecî devletlerin bu konuda takdir yetkisine sahip olduklarını ve vicdani ret hakkı tanımının bir yükümlülük olmadığını belirterek başvuruyu kabul edilemez bulmuştur. Anılan başvurularda komisyon, vicdani reddi; m.4/3-b, m.9 ve m.14 kapsamında değerlendirmeye tabi tutmuştur. Komisyona göre; vicdani ret hakkı 9.madde kapsamındadır ancak 4.maddede vicdani ret hakkının tanınması halinde, bunun yerine alternatif bir kamu hizmeti öngörülebileceği açıkça belirtilmiş olduğundan 9.maddenin bu konuda bir muafiyet sağlaması olanaksızdır.²⁸ Başka bir deyişle; komisyona göre, vicdani ret hakkını tanımayan sözleşmecî devletler m.9'un ihlaline sebebiyet vermiş olmayacaklardır.

Özetle; komisyonun vicdani ret konusundaki yaklaşımının oldukça katı olduğu, askerlik hizmetinin daha çok devletlerin egemenlik yetkisini ilgilendiren bir konu olmasından dolayı da bu konuya fazla müdahil olmak istemediği anlaşılmaktadır zira komisyon gerçekleştirmiş olduğu incelemelerin bir tanesinde dahi ihlal sonucuna varmamıştır. Bu noktada itiraf etmek gerekecektir ki içerisinde bulunduğumuz günün koşulları her ne kadar komisyonun kararlarının az evvel belirtilen yönde yorumlanmasına neden olsaydı da komisyon kararlarının verildiği yıllarda; meseleye, günümüz insan hakları perspektifinden yaklaşılmasını beklemek hakkaniyetli olmayacaktır. Çünkü günümüzde; küresel bağlamda, 1 yıl veya aylarla ifade edilebilecek daha kısa süreler içerisinde dahi büyük gelişmeler ve farklılıklar tezahür edebiliyorken, komisyon kararlarının verildiği dönem ve günümüz arasında 50 küsur yıllık bir zaman farkı mevcuttur.

Komisyonun varlığının sona ermesinin ardından, bu konudaki başvuruları incelemeye devam eden mahkemenin ise daha cesur ve özgürlükçü bir yaklaşımla konunun üzerine eğildiği söylenebilir.²⁹ Bu eğilimin daha da net görülebileceği ve vicdani

²⁷ G.Z/ Avusturya Başvurusu, Başvuru No: 5591/72, Karar Tarihi: 02.04.1973, (https://wri-irg.org/sites/default/files/public_files/G.Z.%20v.%20AUTRICHE.pdf, Erişim Tarihi: 31.03.2024).

²⁸ Komisyonun bu konuda incelediği diğer başvurular için bkz; **X/Almanya**, Başvuru No: 7705/76, Karar Tarihi: 05.07 1977, (https://www.stradalex.eu/en/se_src_publ_jur_eur_cedh/document/echr_7705-76, Erişim Tarihi: 15.04.2024); **N/İsveç**, Başvuru No: 10410/83, Karar Tarihi: 11.10.1984, (https://wri-irg.org/sites/default/files/public_files/N.%20v.%20SWEDEN.pdf, Erişim Tarihi: 15.04.2024); **Peters/Hollanda**, Başvuru No: 22793/93, Karar Tarihi: 30.11.1994, (<https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?filename=PETERS+v.+THE+NETHERLANDS.pdf&id=001-2432&library=ECHR&logEvent=False>, Erişim Tarihi: 15.04.2024).

²⁹ Tabii bu yaklaşımda az evvel belirtildiği üzere aradan geçen yaklaşık 35 yıllık zaman diliminin ve gelinen noktada günün koşullarının meselenin farklı yorumlanmasına yol açtığı etkisi olduğunu söylemek gerekir.

ret konusunda AİHM içtihadı bakımından adeta bir “kilometre taşı”³⁰ teşkil etmekte olan bir karar vardır ki o: *Bayatyan/Ermenistan*³¹ kararıdır. Karışıklığa yol açmamak açısından belirtelim ki mahkeme; *Bayatyan* kararından önce yapmış olduğu 2 incelemede, komisyonun aksine olarak, ihlal sonucuna ulaşmıştır bu yönüyle *Bayatyan* kararı ulaşılan ilk ihlal sonucu değildir.

Bayatyan kararının önemi de ihlal sonucuna ulaşılmışından ziyade ilk kez bu karar aracılığıyla vicdani ret hakkının, vicdan özgürlüğü (m.9) kapsamında ihlal edildiğine karar verilmiş olmasıdır. *Bayatyan*’dan önceki ihlal kararlarının, aşağıda da açıklanacağı üzere, biri kötü muamele yasağının diğeri ise ayrımcılık yasağının (m.14) ihlal edilmesine dairdir. Mahkeme *Bayatyan* kararında sözleşmeyi dinamik ve yaşayan bir belge olarak yorumlayarak AİHS’de açıkça tanınmamış bir hakkı (vicdani ret) ilk kez koruma kapsamına almıştır.³²

Bahsedilen iki ihlal sonucundan ilki *Thlimmenos/Yunanistan*³³ başvurusunda; başvuranın vicdani retçi olması nedeniyle hapis cezasına mahkum edilip cezasını çekmiş olmasına rağmen anılan suçtan sabıka kaydı bulunması nedeniyle mali müşavirlik mesleğine kabul edilmemesinin, suçun dini/felsefi temelli oluşu karşılığında orantısız bir yaptırım teşkil etmekte olduğunun mahkeme tarafından saptanarak sözleşmenin 14.maddesinin ihlal edildiğine karar verilmesi ile ortaya çıkmıştır.

Diğer ihlal sonucuna ise ülkemiz aleyhine yapılan *Ülke/Türkiye*³⁴ başvurusunun incelenmesi sonucunda ulaşılmıştır. Başvuran barış yanlısı inançları nedeniyle askerlik hizmetini yerine getirmeyi reddetmiştir ve sonucunda hapis cezasına mahkum edilse de halen askerlik hizmetini reddetmeye devam ettiğinden bir mahkum edilme döngüsü içerisine girmiştir. Mahkeme yaptığı incelemede öncelikle yürürlükteki Türk mevzuatının vicdani retçiler bakımından doğabilecek sonuçlara çözüm üretebilme bakımından yetersiz olduğuna dikkat çekmiş ardından da başvuran hakkında durmaksızın tekrarlanan takibat ve mahkumiyet kararlarının sözleşmenin 3.maddesi kapsamında insanlık dışı muamele olarak sayılması gerektiğini belirterek ihlal sonucuna ulaşmıştır.

³⁰ **Kilometre Taşı:** Önemli bir durumu belirleyen, üzerinde durulması gereken nokta; Bir işteki aşamaları belirleyen olay veya kimse, (<https://sozluk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 17.05.2024).

³¹ *Bayatyan/Ermenistan* Başvurusu için bkz. Dipnot no.13.

³² **ALTIPARMAK, Kerem:** *Bayatyan*’ın Görünmeyen Yüzü: Aşağılayıcı Muamelenin Alenileşmesi, İnsan Hakları Ortak Platformu, 2011, (https://ihop.org.tr/wp-content/uploads/2010/04/Bayatyan-Karari-Yorum_Kerem_Altiparmak.pdf, Erişim Tarihi: 17.05.2024).

³³ *Thlimmenos/Yunanistan* Başvurusu, Başvuru No: 34369/97, Karar Tarihi: 06.04.2000, (<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58561>, Erişim Tarihi: 01.04.2024).

³⁴ *Ülke/Türkiye* Başvurusu, Başvuru No: 39437/98, Karar Tarihi: 24 Nisan 2006 (<https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-72>, Erişim Tarihi: 01.04.2024).

Kilometre taşı olarak nitelediğim *Bayatyan* kararına gelecek olursak; Yehova şahidi olan başvuran 2001 yılında zorunlu askerlik hizmetini yerine getirmeyeceğini fakat bunun yerine alternatif bir kamu hizmetini yerine getirmeye hazır olduğunu beyan etmiştir, 2003 yılına dek Ermenistan’da askerlik hizmetine yönelik böyle alternatif bir hizmet imkanı da öngörülmemiş olduğundan başvuran hapis cezasına mahkum edilip daha sonrasında şartla salıverilmiştir. AİHM’e göre; Ermenistan her ne kadar 2004 yılında zorunlu askerlik hizmetine alternatif öngören yasayı yürürlüğe koymuş olsa da bunun başvuranın durumu üzerinde bir etkisi olmamıştır, askerlik hizmetini dini inançlar nedeniyle yerine getirmemenin mahkumiyetle karşılanıyor olması da din özgürlüğüne bir müdahaledir, sözleşmecî devletin askerlik hizmetine yönelik alternatif kamu hizmetini tanıması gerekmektedir aksi halde ret nedeniyle karşılaşılabilecek mahkumiyet yaptırımını demokratik toplumda gerekli bir müdahale sayılamaz.³⁵

Bayatyan’dan sonra içtihadını istikrarla ve genişleterek sürdürmeye devam eden mahkeme; ülkemiz aleyhine yapılan ve *Ülke/Türkiye* ile oldukça benzer olup tek farkları burada başvuranın Yehova şahidi olması olan *Erçep/Türkiye*^{36 37} başvurusunda da zorunlu askerliği reddetme karşılığında, kişinin adeta “sivil bir ölüm” teşkil eden mahkumiyet döngüsüne maruz kalmasının sözleşmenin 9.maddesini ihlal ettiği kanaatine ulaşmış ve Türkiye’nin vicdani ret hakkını tanıyarak bu karar uyarınca yasal düzenleme yapması gerektiği ifade edilmiştir.³⁸ Anılan kararlar Türkiye Cumhuriyeti’nin vicdani ret konusundaki tutumuyla ilgili hareket alanını oldukça daraltmış, Türkiye’yi adeta bu konuda düzenleme yapması için köşeye sıkıştırmıştır.³⁹

³⁵ Bayatyan kararı büyük ölçüde vicdani ret meselesi ile alakalı olsa da sözleşmenin genel kapsamı dahilinde de önemli bir karardır. Çünkü; herkes bakımından geçerli bir yasanın kendisine uygulanmasını vicdani nedenlerle reddeden kişiler, kural olarak AİHS m.9’a dayanamaz. Ancak Bayatyan kararıyla birlikte zorunlu askerlik hizmeti yönünden meşru bir dayanağın önu adeta mahkeme tarafından açılmıştır.

³⁶ Erçep/Türkiye Başvurusu, Başvuru No: 43965/04, Karar Tarihi: 22.11.2011, (<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-314> ,Erişim Tarihi: 15.04.2024).

³⁷ Her ne kadar *Erçep* kararı başvuranın dini saiklerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmışsa da askerlik hizmetinin yerine getirilmesinin din dışı saiklerle reddi halinde de ülkemiz aleyhine vicdani ret hakkının tanınmamış olmasından dolayı verilmiş ihlal kararları mevcuttur bkz. **Fethi Demirtaş/Türkiye**, Başvuru No: 37819/03, Karar Tarihi: 10.01.2012, (<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108502> Erişim Tarihi: 15.04.2024); **Tarhan/Türkiye**, Başvuru No: 9078/06, Karar Tarihi: 17.07.2012, (<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112199> Erişim Tarihi: 15.04.2024) ; **Buldu ve Diğerleri/Türkiye**, Başvuru No: 14017/08, Karar Tarihi: 03.06.2014, (<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-144352> Erişim Tarihi: 15.04.2024).

³⁸ Benzer yönde bkz. **Savda/Türkiye** Başvurusu, Başvuru No: 42730/05, Karar Tarihi: 12.09.2012, (<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-3892>, Erişim Tarihi: 02.01.2024).

³⁹ **CENGİZ, Serkan**: Vicdani Red Hakkı Bağlamında Tünelin Ucunda Beliren Işık: Bayatyan/Ermenistan Kararı, 2011, Serkan Cengiz Avukatlık & Danışmanlık Bürosu Web Sayfası, (https://serkancengiz.av.tr/fileadmin/articles/Vicdani_Red_Hakkı_Bağlamında_Tünelin_Ucunda_Beliren_Işık_-Bayatyan_v._Ermenistan.doc, Erişim Tarihi: 17.05.2024).

Tarafı bulunduğumuz Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin bağlayıcılığını düzenleme altına alan 46.maddesine, *Erçep* kararının ardından geçen 13 seneye ve bu süreçte aynı yönde verilen AİHM kararlarıyla birlikte uluslararası kuruluşlardan gelen birçok uyarıya/öneriye rağmen ülkemizin mevzuatında halen vicdani ret hakkıyla ilgili olumlu yönde bir adım atılmamış olması hukuk düzenimiz bakımından üzüntü vericidir. Ne yazık ki Türkiye; 2024 yılı itibariyle, Avrupa Konseyi'nin 46 üye ülkesi arasında vicdani ret hakkını tanımayan tek ülkedir.⁴⁰ İnceleme konusu kararla bağlantılı olarak belirtmek gerekir ki bu durum, fiili hakimiyetimiz altında olan ve sadece ülkemiz tarafından tanınan KKTC açısından da geçerlidir.⁴¹

C. KARARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kanatlı kararı; yukarıda ana hatlarıyla değinilen mahkeme içtihatlarından belirli noktalarda ayrışmakta olup bugüne dek mahkeme önüne gelen tipik vicdani ret başvurularından farklı bir temele dayalı olduğundan, bu kararın ayrı bir öneme haiz olduğu kanaatindeyim. *Bayatyan, Ülke, Erçep* vb. kararlarda mahkemenin gerçekleştirdiği inceleme zorunlu muvazafılık hizmetinin reddedilmesine yönelik idi. *Kanatlı*'da ise muvazafılık devresine yönelik bir ret söz konusu olmayıp ihtiyati, yedek (mahkemenin deyiimiyle rezerv) hizmetin reddedilmesi söz konusudur.

Hükümet de ileri sürdüğü argümanlarında hizmetin “yedeklik” yönüne özellikle dikkat çekmek istemiş ve “*sadece 1 günlük bir hizmet ve herhangi askeri bir faaliyet ihtiva etmiyor*” şeklinde beyanda bulunmuştur. Hükümet her ne kadar böyle bir argüman ileri sürmüş olsa da ihtiyati hizmetin, KKTC mevzuatı kapsamında “zorunluluk” teşkil etmekte olduğu hukuki düzenlemelerle sabittir. Yükümlülerin bu ihtiyati hizmeti yerine getirmeme gibi bir seçeneği mevcut değildir. Dolayısıyla bu hizmetin değil 1 gün, 1 saatlik dahi olması onun zorunlu mahiyette bir askerlik hizmeti teşkil ediyor olduğu gerçeğini değiştirmeyecektir.

⁴⁰ Avrupa Konseyi bünyesinde olup 2024 yılı itibariyle zorunlu askerlik hizmeti öngörmeyen veya öngörmüş olsa da vicdani ret hakkını yasal olarak tanıyan ülkeler: İtalya, İsveç, İsviçre, Norveç, Arnavutluk, Letonya, Estonya, Fransa, Gürcistan, Almanya, Ermenistan, Polonya, Portekiz, Çekya, Macaristan, Hırvatistan, Slovenya, Slovakya, Romanya, Avusturya, Finlandiya, Yunanistan, Moldova, Güney Kıbrıs, Sırbistan, Karadağ, Litvanya, Lüksemburg, Bosna Hersek, Hollanda, Polonya, Andorra, Azerbaycan, Bulgaristan, Liechtenstein, Birleşik Krallık, İspanya, Ukrayna, Kuzey Makedonya, Monako, Malta, İrlanda; EBCO: Annual Report on Conscientious Objection to Military Service in Europe 2022/23, 2023, (https://ebco-beoc.org/sites/ebco-beoc.org/files/attachments/2023-05-12-EBCO_Annual_Report_2022-23.pdf) , s.4, “*Türkiye (the only CoE Member State who has not yet recognised the right to conscientious objection), and consequently the Turkish-occupied northern part of Cyprus (the self-styled “Turkish Republic of North Cyprus”)*”, Erişim Tarihi: 17.05.2024.

⁴¹ Ibid.

Kaldı ki ihtiyati hizmetin herhangi askeri bir faaliyet ihtiva etmemekte olduğu kabul olunacak olsa dahi yükümlünün askeri ortama girip üniforma giyeceği, kendini hiyerarşinin hakim olduğu askeri⁴² bir ortamda hissedeceği gerçeği öte yanda mevcudiyetini sürdürecektir. Vicdani retçilerin amacı askerlik hizmetinden kaçmak veya halk arasındaki deyişle “yırtmak” değildir. Onlar-bireysel bir direnişin kamusallaşarak değişim yaratması ve otkökü (grassroot) bir örgütlenme meydana getirmesini arzulamaktadırlar⁴³, sadece bireysel menfaatlerini düşünerek askeri hizmetten kaçınmaları söz konusu değildir. Dolayısıyla, üniforma giymek ve bir gününü askeri kışlada geçirmek diğer yükümlüler bakımından her ne kadar küçük ve önemsiz hususlar gibi görülebilirse de vicdani retçi inandığı değerler uğruna hapis cezasına mahkumiyeti, sivil ölümü göze almaktayken⁴⁴ ona zorla askeri üniforma giydirmek, ruhi yönden acı verici ve vicdani retçinin düşüncelerini önemsememesiyle⁴⁵ insan onuruyla bağdaşmayan manevi bir işkenceye⁴⁶ benzetilebilir.⁴⁷

Vicdani ret ve “rezerv (yedek)” askerlik hizmeti ilişkisinin *Kanatlı* kararında tartışılmış olmasının; dahası da bu konuda m.9 açısından sağlanan olumlu yöndeki korumanın, mahkemenin gelecekte karşılaşılabileceği olası benzer başvurulardaki bakış açısı bakımından yararlı olacağını düşünmekteyim. Her ne kadar I. ve II. Dünya Savaşları sonrasında başlayarak⁴⁸ bugüne değin gelinen noktada birçok Avrupa Konseyi üye ülkesi tarafından zorunlu askerlik sistemi terk olunup⁴⁹ profesyonel askerlik⁵⁰ sistemi

⁴² Askeri: Askerlikle ilgili, askere özgü, (<https://sozluk.gov.tr>), Erişim Tarihi: 17.05.2024.

⁴³ **BAŞKENT, Can:** Vicdani Ret Yazıları, 2015 , (<https://propagandayayinlari.net/shop/vicdani-ret-yazilari>), Erişim Tarihi: 16.05.2024).

⁴⁴ Sivil ölüm kavramının AİHM tarafından kullanımı için bkz. Ülke/Türkiye Başvurusu (dipnot no.29), Tarhan/Türkiye Başvurusu (dipnot no.32).

⁴⁵ **DEMİRBAŞ, Timur:** İşkence Suçu, 2.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016, s.23-25.

⁴⁶ İşkence suçu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **DEMİRBAŞ**, s.89-105; **ÖNOK, Rıfat Murat:** Uluslararası Boyutuyla İşkence Suçu, 1.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006, s.380-467.

⁴⁷ Daha anlaşılır olması adına bu durumu örneklemek gerekirse; hayatını Hristiyanlık dininin gereklerine adanmış ve bu gerekler doğrultusunda yaşamını sürdüren dindar bir bireyin başına rızası olmaksızın İslam dininin simgelerinden olan “Takke” takılması veya tersi olarak hayatını İslam dininin gereklerine adanmış ve hayatını bu gerekler doğrultusunda sürdüren bir kişiye rızası olmaksızın Hristiyanlık dininin simgesi olan “Haç” işaretinin bulunduğu kolyenin takılması ve bununla dolaşmasının istenmesi gibi. Her ne kadar verilen örneklerde anlık, geçici bir durum söz konusu olsa da, tıpkı ihtiyati hizmet gibi, kişinin inançlarına taban tabana zıt bir harekette bulunmasının istenmesi söz konusu olduğundan manevi yönden ağır bir hasara sebep olabilecektir.

⁴⁸ **SEVİNÇ, Murat:** Anayasa Yazıları, 1.Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara, 2010, s.154, “II. Dünya Savaşı’nın ardından özellikle 60’lı yıllarla birlikte batı demokrasileri retçiliği kabul etmeye ve karşılığında kamu hizmeti seçeneği sunmaya başlamışlardır.”, “Vicdani retçiliğin Avrupa’da kabul edilmesi tarihinin, savaş karşıtı eylemler ve insan hakları alanındaki gelişmelerin tarihiyle at başı gittiği söylenebilir.”

⁴⁹ Konuyla alakalı ayrıntılı bilgi için bkz. **ESMER, Barış:** Türkiye’de ve Dünya’da Vicdani Ret, 2012, (<https://propagandayayinlari.net/shop/tuerkiye-de-ve-duenya-da-vicdani-ret>), Erişim Tarihi: 17.05.2024.

⁵⁰ Geniş manada askerlik kavramıyla da bağlantılı olarak profesyonel askerlik ile ilgili ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. **ATEŞ, Barış:** Türkiye’de Profesyonel Askerliğin Sosyolojik Bir İncelemesi: Meslek, Görev ya da Yaşam Tarzı, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, C.42, S.1, 2022, sy.21-44.

benimsenmeye başlanmış olsa da⁵¹ makalenin kaleme alındığı 2024 yılı itibariyle devam etmekte olan Rusya-Ukrayna ve İsrail-Filistin çatışmaları; zorunlu askerliğin bazı ülkeler tarafından, ihtiyaç halinde tekrar dönülebilecek “güvenli bir liman” olarak görülmesi tehlikesini doğurabilecek ve tekrardan zorunlu askerlik sistemine dönüş trendini yaratabilecek potansiyele sahiptir.⁵² Bu bakımdan AİHM’in ihtiyati hizmeti, zorunlu askerlik hizmetinin bir uzantısı olarak yorumlayışının belirtmiş olduğum potansiyel tehlike karşısında yerinde ve amaca uygun⁵³ olduğu kanaatindeyim.

Diğer değinmek istediğim bir nokta da AİHM’in varmış olduğu ihlal sonucunun temelini teşkil etmekte olan ve KKTC’nin ulusal yargı mercilerinin kendi aralarında dahi uyumsuzluğa düşmelerine ve birbirlerini eleştirmelerine sebep olmuş eksikliğe dairdir.

İlk derece mahkemesi olarak KKTC Güvenlik Kuvvetleri Mahkemesi; yapmış olduğu değerlendirme sonucunda başvuranın gerçek bir vicdani retçi olmadığına kanaat getirmiş ise de KKTC Yüksek Mahkemesi (Yargıtay sıfatıyla), ilk derece mahkemesinin böyle bir sonuca ulaşmasından ziyade böyle bir değerlendirme yapmasının dahi hatalı olduğunu zira yürürlükteki mevzuatın böyle bir değerlendirme yapılmasına imkan sağlamamakta olduğunu belirtmiştir. Görüldüğü gibi AİHM’in vardığı ihlal sonucundaki temel neden aslında henüz ulusal yargı aşamasında iken temyiz merci tarafından da saptanmıştır. Gel gelelim ki temyiz mercinin bu eksiklikle alakalı eleştiri yapma dışında bir aksiyon alma yetkisi mevcut değildir o yalnızca bu eksikliğin mevcut olduğu yasal mevzuata uygun bir karar alma yetkisiyle donatılmıştır. Peki bu eksiklikle ilgili aksiyon alabileceğini söyleyebileceğimiz yegane merci olan Anayasa Mahkemesi sıfatıyla hareket eden KKTC Yüksek Mahkemesi ne yapmıştır?

Çalışmanın “III.A/2” kısmında ayrıntılı olarak açıklandığı üzere Anayasa Mahkemesi sıfatıyla hareket eden KKTC Yüksek Mahkemesi bu konuda olumlu yönde hiçbir aksiyon almamıştır. Üstüne üstlük vicdani ret hakkının tanınmamış olması ile ilgili olarak; bu durumun Anayasa ile bir çelişki içermediği, yalnızca hukuki düzenleme yokluğundan ibaret olduğu açıklamasında bulunmuştur. Yüksek Mahkeme bu yokluğun da devletlerin ilgili konudaki takdir yetkisinden kaynaklanmakta olduğu ilavesini yaparak

⁵¹ 2024 yılı itibariyle halen zorunlu askerlik sistemini benimseyen ülkeler: Ukrayna, Türkiye, İsviçre, İsveç, Avusturya, Azerbaycan, Danimarka, Ermenistan, Estonya, Finlandiya, Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan, Norveç, Moldova, Gürcistan, Litvanya, (<https://worldpopulationreview.com/country-rankings/countries-with-mandatory-military-service>) Erişim Tarihi: 07.04.2024.

⁵² Bu tespitemizi destekler nitelikte güncel bir haber için bkz. (<https://vicdaniret.org/avrupada-rusya-etkisi-zorunlu-askerlik-yayiliyor/>), Erişim Tarihi: 18.05.2024.

⁵³ Amaca uygunluk yorumu hakkında detaylı bilgi için bkz. **SÖZER, Ali Nazım**: Hukukta Yöntembilim, 7.Baskı, BETA Yayıncılık, İstanbul, 2020, s.82-91, “Düzenlemenin amacı belirlenirken günün değer yargıları ve koşulları esas alınacak ancak gerek duyulduğunda ve ihtiyacı karşıladığı ölçüde kuralın getirildiği dönem de dikkate alınabilecektir.”.

adeta vicdani ret hakkının tanınmamış olmasının bilinçli bir tercih olduğuna işaret etmiştir.

Yüksek Mahkeme'nin, mevcut hukuki düzenlemenin Anayasa ile çelişmemekte olduğu yönündeki yorumu, KKTC Anayasası m.74 çerçevesinde makul bir zemine dayandırılabilir. Çünkü yürürlükteki, vatan hizmetini düzenleyen Anayasal hüküm ile askerlik hizmetini düzenleyen özel mahiyetteki düzenlemeler gerçekten de çelişki içermemektedir. Ancak bu ihtimalde de aynı hukuki belgenin 23.maddesi karşımıza çıkmaktadır. Zira bu madde uyarınca KKTC vatandaşları vicdan ve din özgürlüğüne sahiptirler. Vicdani retçiliğin de anılan özgürlükler kapsamında değerlendirilmesi gerekliliği AİHM'in istikrarlı içtihadıyla sabit vaziyettedir. Hal böyleyken Yüksek Mahkeme'nin, vicdani ret hakkının tanınmamış olmasının Anayasa'nın 23.maddesine aykırı olduğu yönünde yorum yapabilmesi de pekala olanaklıyken yorumunu bu doğrultuda yapması içinde bulunduğumuz 21.yüzyılın insan haklarına dayalı modern hukuk düzenine uygun düşen tercih olurdu diye düşünmekteyim. Ne yazık ki Yüksek Mahkeme, tercihini az önce belirtmiş olduğum yorum şeklinin tam aksi yönünde kullanmış fakat bu yorumunu da hukuki bir zemine dayandırmayı ihmal etmemiştir.⁵⁴

Verilen ihlal kararının esasında Türkiye aleyhine olması nedeniyle belirtmek isterim ki Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası⁵⁵, KKTC Anayasası'na kıyasla vicdani ret hakkının tanınmasına daha elverişlidir. “*Vatan Hizmeti*” kenar başlıklı 72.madde “*Vatan hizmeti, her Türkün hakkı ve ödevidir. Bu hizmetin silahlı kuvvetlerde veya kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği veya getirilmiş sayılacağı kanunla düzenlenir.*” şeklindedir. Maddenin lafzından anlaşılacağı üzere Anayasa, vatan hizmetini yalnızca silahlı kuvvetlerde yerine getirilebilecek bir hizmet olarak düzenlememekte tam aksine bu hizmetin kamu kesiminde de yerine getirilebileceğini belirterek vicdani retçiler için alternatif hizmet imkanını apaçık tanımaktadır. Oysa konuya ilişkin yasa olan 1111 s. Askerlik Kanunu'nun⁵⁶ 1.maddesi askerliğin zorunlu olduğunu hükme bağlamıştır.⁵⁷

⁵⁴ Bu noktada itiraf etmek gerekir ki mahkemenin, temenni ettiğimiz üzere Anayasaya aykırılık sonucuna vardığı bir yorumda bulunması çok da kolay değildir. Zira vicdani ret, askerlik hizmetine yönelik olmasıyla yasama ve yürütme erkinin izleyeceği politikayı oldukça yakından ilgilendiren bir konudur. Mahkemenin Anayasaya aykırılık yönünde vereceği bir karar ülkenin askerlik politikasını kökten değiştirebilecektir. KKTC'nin küçük hacimli ve az nüfusa sahip bir ülke olduğu da göz önünde bulundurulduğunda, mahkemenin böyle bir sonuca varmasının yürütme erki açısından olağanüstü sonuçlara yol açabilmesi ihtimal dahilindedir. Hal böyleyken de Yüksek Mahkeme'nin kararını verirken, doğabilecek sonuçları göz önünde bulundurarak, konuya ister istemez daha ılımlı yaklaşma yolunu tercih ettiği kanaatindeyim.

⁵⁵ 1982 Anayasası'nın tam metni için bkz. (<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/>), Erişim Tarihi: 10.04.2024.

⁵⁶ 1111 s. Askerlik Kanunu'nun tam metni için bkz. (<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.1111.pdf>), Erişim Tarihi: 10.04.2024.

⁵⁷ SEVİNÇ, s.156-158.

Daha önce Türkiye aleyhine verilen ve Türkiye'nin bu konudaki tutumu değişmediği sürece verilmeye de devam olunacak ihlal kararları göz önünde bulundurulduğunda, Anayasa'nın elverişli yapısına rağmen vicdani ret hakkının tanınmasını olanaksızlaştıran özel nitelikteki normun tadile uğraması gerektiğini düşünmekteyim. Bu şekilde bir tadilat sonucunda vicdani ret hakkının tanınmasına elverişli Anayasamıza rağmen almış olduğumuz mahkumiyet kararlarının sona erebileceği ve AİHS'den doğan taahhütlerimizi⁵⁸ yerine getirerek hukuk devleti idealine ulaşma yolunda olumlu bir adım atılmış olacağı kanaatindeyim.

AİHS'in insan hak ve özgürlüklerine ilişkin kuralları, Kıbrıs Cumhuriyeti'nde olduğu gibi, KKTC iç hukukunun da bir parçasıdır. KKTC Yargıtayı önüne gelen birden çok dosyada bu durumu vurgulamış olduğu gibi KKTC Anayasa Mahkemesi de *AİHS'in, KKTC iç hukukunun bir parçası olduğunu ancak sözleşmenin normlar hiyerarşisinde Anayasa ile değil yasalar ile eşit düzeyde sayılması gerektiğini* belirtmektedir.⁵⁹ KKTC uluslararası alanda tanınmıyor olduğundan, verilen ihlal kararı her ne kadar Türkiye aleyhine olsa da iki devletin koordinasyon halinde ve uyum içerisinde hareket ederek, mevzuatlarını acilen vicdani ret hakkını tanıma ve vicdani retçilere alternatif kamu hizmeti olanağı sunma yönünde tadil etmeleri gerekmektedir.⁶⁰ Türkiye'nin KKTC üzerindeki "fiili otoritesi" ve iki devlet arasındaki sıkı ilişkiler de bu koordinasyonun sağlanmasında kolaylaştırıcı bir etken olacaktır. Zira Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun bir raporunda KKTC'yi, "*Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'taki bağımlı yerel yönetimi*" olarak adlandırmıştır⁶¹. Bu koordinasyonun fazlaca bir gayrete ihtiyaç olmadan sağlanabileceğine ışık tutan bir ifadedir.

Türkiye; daha önce bu konuda aleyhine yapılan başvurularda birden çok ihlal kararına maruz kalmış, ayrıca mevzuatımız yukarıda açıklandığı üzere gerekli düzenlemenin yapılmasına oldukça elverişli olmasına rağmen halen vicdani ret hakkı ve vicdani retçilere alternatif kamu hizmeti imkanı tanınmamıştır. İlave olarak AİHM, Türkiye aleyhine vicdani ret ile alakalı vermiş olduğu *Erçep* kararında AİHS'in 46.maddesiyle ilgili bir paragraf ekleyerek Türkiye'nin artık bu konuda yasal düzenleme

⁵⁸ **AİHS, m.46/1:** *Yüksek Sözleşmeciler Tarafından, taraf oldukları davalarda Mahkeme'nin verdiği kesinleşmiş karara uymayı taahhüt ederler.*

⁵⁹ **DEREBOYLULAR, Özde:** Kuzey Kıbrıs Hukukunda Tutuklama Tedbirinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Değerlendirilmesi, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Y.35, S.162, Eylül-Ekim 2022, s.371; **DEREBOYLULAR/ARMAN**, s.296.

⁶⁰ Zira KKTC hükümeti de kendilerinin sebep olduğu insan hakları ihlallerinden Türkiye'nin sorumlu tutulduğunu bilmektedir. Bu nedenle sadece Türkiye'nin mevzuat değişikliğine gitmesi tek başına yeterli olmayıp KKTC'nin de mevzuatını AİHS ile uyumlu hale getirmesi gerekmektedir.

⁶¹ **DEREBOYLULAR/ARMAN**, s.303; İlgili komisyon raporu için bkz. Komisyonun 09.07.1999 tarihli Türkiye hakkındaki Kıbrıs raporu 15318/89, prg. 97-98.

yapması gerekliliğine işaret etmiştir.⁶² Gel gelelim ki Türkiye bu yönde herhangi hukuki bir adım atmamış olduğu gibi hükümet yetkilileri (özellikle ilgili Bakanlar) tarafından da bu hakkın tanınması konusunda geleceğe yönelik olumlu adımlar atılmakta olduğuna dair bir açıklama yapılmış değildir.

KKTC Yüksek Mahkemesi'nin deyiimiyle “*hukuki düzenleme yokluğu*” na ilişkin yapılan açıklamaları toparlamak gerekirse, AİHM'in vicdani ret hakkının tüm üye ülkeler tarafından tanınması gerekliliğine ilişkin istikrarlı içtihadına ve Türkiye'nin bu nedenden daha önce aleyhine almış olduğu ihlal kararlarına rağmen vicdani ret hakkını tanımamakta direnmesinin “*takdir yetkisi*” nin kullanımından ziyade en başta iki devletin de Anayasası'nda düzenleme altına alınmış hukuk devleti ilkesine aykırı bir tutum teşkil ettiğini söylemek isterim.

Nihai sonuç olarak; AİHM'in ihlal kararı her ne kadar bizzat ülkemizin eyleminden kaynaklanmasa da günün sonunda ihlalcı ülke olarak tespit edilen Türkiye olmuştur. Ayrıca AİHM'in Türkiye'yi vicdani ret hakkını tanıma ve alternatif kamu hizmeti olanağı sağlama konusunda uyarması yeni bir durum değildir. Kaldı ki bu konuda uyarılan Avrupa Konseyi üyesi tek ülke de Türkiye değildir ancak 2024 yılı itibariyle zorunlu askerlik sistemini benimseyip vicdani ret hakkını tanımayan tek ülke olarak Türkiye kalmıştır. Bu durum ülkemizde usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası bir antlaşma olan AİHS'in 46.maddesine aykırılık teşkil ettiği gibi Anayasamızın m.90/5 hükmüne⁶³ de aykırıdır. Geçtiğimiz yıllarda ülkemizde tekrar aktif hale getirilen bedelli askerlik⁶⁴ uygulamasının ise AİHM'in aradığı anlamda bir alternatif hizmet sayılması mümkün değildir. Çünkü bedelli askerlik için ödenen bedel yine askerlik kurumuna karşılık olarak ödenmekte dolayısıyla sivil bir nitelik taşımamakta ve en önemlisi kişi kısa süreli de olsa temel bir askerlik eğitiminden geçmektedir, ayrıca yoklama kaçağı gibi kişiler bedelli askerlik kurumundan yararlanamamaktadır.⁶⁵ Hal böyleyken ülkemizden

⁶² Ercep/Türkiye Kararı için bkz. (Dipnot no.31), Anılan kararın 80.paragrafında “...*Bu açıklamalara göre; Sözleşme'nin 9.maddesi tarafından güvence altına alınan, başvuranın hakkının ihlali bir yandan başvuranın sahip olduğu sıfat sorunundan, vicdani retçiler için hukuk sistemindeki yetersizlikten ve diğer yandan da alternatif hizmetin olmamasından ileri gelmektedir. AİHM, davada tespit edilen ihlallere benzer Sözleşme'nin ihlallerini önlemek için gerekli, yasal bir reformun kabul edilmesi ve alternatif hizmetin getirilmesinin saptanan ihlale son vermeye imkan tanıyan uygun bir telafi biçimini oluşturduğu kanaatine varmaktadır.*”.

⁶³ 1982 Anayasası, m.90/5: “*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bynlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.*”.

⁶⁴ 7179 s. Askeralma Kanunu'nun tam metni ve bedelli askerlik sistemini düzenlemekte olan 9.maddesi için bkz. (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.7179.pdf>, Erişim Tarihi:13.04.2024).

⁶⁵ **YILDIZ TARMAN**, Gamze: Vicdani Ret Hakkı ve Türk Hukukundaki Yeri, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Y.36, S.170, Ocak-Şubat 2024, s.57.

ve “yavru vatan” KKTC’den beklenen, mevzuatlarında vicdani retçiler bakımından gerekli düzenlemeleri yaparak alternatif kamu hizmetinde bulunma olanağını bir an evvel sağlamalarıdır. Elbette; gelinen tarih itibariyle zorunlu askerlik hizmeti pek çok Avrupa Konseyi üye ülkesi tarafından terk olunup profesyonel askerlik sistemi benimsenmeye başlamışken Türkiye ve KKTC’ye de bu sistemi benimsemek suretiyle vicdani retçiler ile alakalı problemi toptan bir şekilde ortadan kaldıracakları de tavsiye olunabilir. Fakat bu durum bir tavsiyeden öteye gidemeyecektir zira AİHM şimdiye dek vermiş olduğu kararlarda bu yönde bir uyarıda bulunmamıştır ve iki ülke de profesyonel askerlik sistemini benimsemekle yükümlü değildir. Vicdani ret hakkının tanınması açısından kanaatimce en önemli husus AİHM’in de belirttiği gibi “*en azından kişinin gerçek vicdani retçi olup olmadığının tespitini sağlayacak etkili bir prosedürün*” getirilmesidir. Böyle bir prosedür ayrıntılı olarak düzenlendiği ve etkin biçimde uygulandığı takdirde, yükümlülerin gerçek vicdani retçi olmamalarına rağmen zorunlu askerlik hizmetinden kaçınmak, sıyrılmak amacıyla bu yola başvurmalarına dair yürütme erki tarafından hissedilen çekince de bertaraf edilmiş olacaktır.

KAYNAKÇA

ALTIPARMAK, Kerem: Bayatyan’ın Görünmeyen Yüzü: Aşağılayıcı Muamelenin Alenileşmesi, İnsan Hakları Ortak Platformu, 2011, (https://ihop.org.tr/wp-content/uploads/2010/04/Bayatyan-Karari-Yorum_Kerem_Altiparmak.pdf), Erişim Tarihi: 17.05.2024.

ATEŞ, Barış: Türkiye’de Profesyonel Askerliğin Sosyolojik Bir İncelemesi: Meslek, Görev ya da Yaşam Tarzı, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, C.42, S.1, 2022, s.21-44.

BAŞKENT, Can: Vicdani Ret Yazıları, Propaganda Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 2015, (<https://propagandayayinlari.net/shop/vicdani-ret-yazilari>), Erişim Tarihi: 17.05.2024.

CENGİZ, Serkan: Vicdani Red Hakkı Bağlamında Tünelin Ucunda Beliren Işık: Bayatyan/Ermenistan Kararı, Serkan Cengiz Avukatlık& Danışmanlık Bürosu Web Sayfası, 2011, (<https://serkancengiz.av.tr/tr/makaleler/vicdani-red-hakki-baglaminda-tuenelin-ucunda-beliren-isik-bayatyan-ermenistan-karari/>), Erişim Tarihi: 17.05.2024.

DEMİR, Hande Seher: Vicdani Ret Hakkı, Ankara Barosu Dergisi, Y.69, S. 2011/4, Temmuz 2011, s.239-283.

DEMİRBAŞ, Timur: İşkence Suçu, 2.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016.

DEREBOYLULAR, Özde/ ARMAN, Perçem: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kıbrısla İlgili Verdiği Kararların KKTC ve Türkiye'ye Etkisi, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Y. 31, S. 136, Mayıs-Haziran 2018, s.293-326.

DEREBOYLULAR, Özde: Kuzey Kıbrıs Hukukunda Tutuklama Tedbirinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Değerlendirilmesi, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Y.35, S.162, Eylül-Ekim 2022, s.367-414.

EREN, Abdurrahman: Türk Hukukunda Vicdani Red, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C.61, S.3, s.103-130.

ESMER, Barış: Türkiye'de ve Dünya'da Vicdani Ret, 2012, (<https://propagandayayinlari.net/shop/tuerkiye-de-ve-duenya-da-vicdani-ret>), Erişim Tarihi: 17.05.2024.

GÜL, Yunus Emre: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Kararlarında Yararlandığı Klasik ve Özgün Yorum Yöntemleri, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, C.18, S. 36, Ekim 2018, s.215-237.

ÖNOK, Rifat Murat: Uluslararası Boyutuyla İşkence Suçu, 1.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006.

SEVİNÇ, Murat: Anayasa Yazıları, 1.Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara, 2010.

SÖZER, Ali Nazım: Hukukta Yöntembilim, 7.Baskı, BETA Yayıncılık, İstanbul, 2020.

SALİHPAŞAOĞLU, Yaşar: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye: Bazı Rakamlar ve Gerçekler, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.13, S.1-2, 2009, s.253-281.

TEZCAN, Durmuş/ ERDEM, Mustafa Ruhan/ SANCAKDAR, Oğuz/ ÖNOK, Rifat Murat: İnsan Hakları El Kitabı, 7.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018.

YILDIZ TARMAN, Gamze: Vicdani Ret Hakkı ve Türk Hukukundaki Yeri, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Y.36, S.170, Ocak-Şubat 2024, s.39-64.

Bayatyan/Ermenistan Başvurusu, Başvuru No: 23459/03, Karar Tarihi: 07.07.2011, (<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-116450>), Erişim Tarihi 29.03.2024.

Buldu ve Diğerleri/Türkiye Başvurusu, Başvuru No: 14017/08, Karar Tarihi: 03.06.2014, (<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-144352>), Erişim Tarihi: 15.04.2024.

Erçep/Türkiye Başvurusu, Başvuru No: 43965/04, Karar Tarihi: 22.11.2011, (<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-314>), Erişim Tarihi: 15.04.2024.

Fethi Demirtaş/Türkiye Başvurusu, Başvuru No: 37819/03, Karar Tarihi: 10.01.2012, (<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108502>), Erişim Tarihi: 15.04.2024.

G.Z/ Avusturya Başvurusu, Başvuru No: 5591/72, Karar Tarihi: 02.04.1973, (https://wri-irg.org/sites/default/files/public_files/G.Z.%20v.%20AUTRICHE.pdf), Erişim Tarihi: 31.03.2024.

Grandrath/ Almanya Başvurusu, Başvuru No: 2299/64, Karar Tarihi: 12.12.1966, (https://wri-irg.org/sites/default/files/public_files/Grandrath__v._Germany_-_Report_of_the_Commission.pdf), Erişim Tarihi: 31.03.2024.

Kanath / Türkiye Başvurusu, Başvuru No: 18382/15, Karar Tarihi: 12.03.2024 (<https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-231540>), Erişim Tarihi: 27.03.2024.

N./İsveç Başvurusu, Başvuru No: 10410/83, Karar Tarihi: 11.10.1984, (https://wri-irg.org/sites/default/files/public_files/N.%20v.%20SWEDEN.pdf), Erişim Tarihi: 15.04.2024.

Peters/Hollanda Başvurusu, Başvuru No: 22793/93, Karar Tarihi: 30.11.1994, (<https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?filename=PETERS+v.+THE+NET+HERLANDS.pdf&id=001-2432&library=ECHR&logEvent=False>), Erişim Tarihi: 15.04.2024.

Savda/Türkiye Başvurusu, Başvuru No: 42730/05, Karar Tarihi: 12.09.2012, (<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-3892>), Erişim Tarihi: 02.01.2024.

Tarhan/Türkiye Başvurusu, Başvuru No: 9078/06, Karar Tarihi: 17.07.2012, (<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112199>), Erişim Tarihi: 15.04.2024.

Thlimmenos/Yunanistan Başvurusu, Başvuru No: 34369/97, Karar Tarihi: 06.04.2000, (<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58561>), Erişim Tarihi: 01.04.2024.

Ülke/Türkiye Başvurusu, Başvuru No: 39437/98, Karar Tarihi: 24 Nisan 2006 (<https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-72>), Erişim Tarihi: 01.04.2024.

X/Almanya Başvurusu, Başvuru No: 7705/76, Karar Tarihi: 05.07 1977, (https://www.stradalex.eu/en/se_src_publ_jur_eur_cedh/document/echr_7705-76), Erişim Tarihi: 15.04.2024.

DIĞER ELEKTRONİK KAYNAKLAR

(<https://ebco-beoc.org>), Erişim Tarihi: 16.05.2024.

(<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.7179.pdf>), Erişim Tarihi: 13.04.2024.

(<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.1111.pdf>), Erişim Tarihi: 10.04.2024.

(<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/>), Erişim Tarihi: 10.04.2024.

(<https://worldpopulationreview.com/country-rankings/countries-with-mandatory-military-service>), Erişim Tarihi: 07.04.2024.

(<https://sozluk.gov.tr>), Erişim Tarihi: 17.05.2024.

(https://ebco-beoc.org/sites/ebco-beoc.org/files/attachments/2023-05-12-EBCO_Annual_Report_2022-23.pdf), Erişim Tarihi: 17.05.2024.

(<https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/anayasa/anayasa.doc>), Erişim Tarihi: 29.03.2024.

(<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MedeniVeSiyasiHaklaraIliskinSozlesme.pdf>), Erişim Tarihi: 27.03.2024.

(<https://www.mahkemeler.net/birlestirilmis/17-1980.doc>), Erişim Tarihi: 27.03.2024.

(<https://www.mahkemeler.net/birlestirilmis/59-2000.doc>), Erişim Tarihi: 27.03.2024.

(https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur), Erişim Tarihi: 29.03.2024.

(<https://vicdaniret.org/avrupada-rusya-etkisi-zorunlu-askerlik-yayiliyor/>), Erişim Tarihi: 18.05.2024.

